

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Orální historie – Soudobé dějiny

Slováci v Prahe v období tzv. normalizácie

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Bc. Jana Oravcová

Vedúci práce: Mgr. et Mgr. Petr Wohlmuth, Ph. D.

Praha 2023

Prehlásenie

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne pod vedením vedúceho práce. Citovala som všetky použité pramene a literatúru. Potvrdzujem, že práca nebola použitá k získaniu iného, alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa 26.6. 2023

.....

Jana Oravcová

Pod'akovanie:

V prvom rade patrí moja najväčšia vďaka narátorom. Už len svojím súhlasom podieľať sa na tomto výskume mi prejavili svoju dôveru a záujem o tému. Bez nich by táto práca nevznikla. Rada by som poďakovala školiteľovi, Mgr. et Mgr. Petrovi Wohlmuthovi, Ph.D., za cenné rady, podporu a motiváciu v čase, keď som sama začala pochybovať o zmysle tejto práce. Moja vďaka smeruje aj PhDr. Přemyslovi Houdovi, Ph.D. za pomoc pri vymyslení témy, ktorá preverila moju odolnosť. Ďakujem všetkým priateľom a kolegom, ktorí celý proces nahrávania a písania práce prežívali so mnou. A ďakujem zamestnancom kaviarne Kolektor v NGP za vytvorenie prostredia, kde som mohla slobodne nahrávať a tvoriť text tejto práce.

Abstrakt

Cieľom záverečnej práce bude pozrieť sa na komunitu Slovákov v Prahe v čase tzv. normalizácie. Rok 1968 je stanovený ako základný medzník, kedy sa odohrali prelomové udalosti vo vývoji Československa. V práci nás bude zaujímať, aké boli motivácie príchodu Slovákov do Prahy, aká bola ich asimilácia v novom prostredí, respektíve ako vnímali iné kultúrne prostredie. Dôležitým predpokladom je príchod Slovákov do Prahy z dôvodu vylepšenia životnej úrovne. Zároveň je okruh nášho výskumu obmedzený na sedemdesiate roky a pokúsime sa detailnejšie rozobrať osudy pražských Slovákov, ktorí sa prisťahovali do Prahy v tomto období.

Kľúčové slová

Slováci, Praha, menšina, asimilácia, normalizácia

Abstract

The aim of the final thesis will be to examine the Slovak community in Prague during the so-called normalization period. The year 1968 is set as a fundamental milestone when significant events took place in the development of Czechoslovakia. In the thesis, we will be interested in the motivations behind the arrival of Slovaks in Prague, their assimilation in the new environment, and how they perceived the different cultural surroundings. An important assumption is that Slovaks came to Prague in order to improve their standard of living. At the same time, the scope of our research is limited to the 1970s, and we will attempt to analyze in more detail the experiences of Slovaks in Prague who migrated during this period.

Key words

Slovak expats, Prague, minority, assimilation, normalization

Obsah

Úvod.....	6
1. Ako sa hľadali slovenskí narátori?.....	8
1.1. Slováci z obdobia normalizácie.....	10
1.2. Súčasní slovenskí študenti.....	14
1.3. Generačná rozdielnosť.....	15
1.4. Informácie o narátoroch.....	18
1.5. Nahrávanie rozhovorov.....	20
2. Rola tazateľa vo výskume.....	23
3. Trauma ako súčasť identity.....	26
4. Literatúra a pramene.....	29
5. Praha, matka miest.....	33
6. Slováci v Prahe ako menšina alebo komunita?.....	37
7. Štúdium ako hlavný motív odchodu do Prahy.....	43
7.1. Na západ za slobodou.....	50
7.2. Proces adaptácie v novom prostredí.....	54
Záver.....	58
Bibliografia.....	62

Úvod

Na začiatku bola kniha, ktorá s témou tejto práce zdanlivo nemala nič spoločné. Volá sa *Cez kosti mrtvých pluh svoj ved'* od poľskej spisovateľky Olgy Tokarczuk. Hlavná postava románu, Janina Duszejko, žije na poľsko – českom pohraničí. Jej pohľad sa stále sústreďuje na druhú stranu, o ktorej vie, že je tam lepší život, všetko je ožiarené slnkom a pozlátené svetlom. Premýšľa nad tými dobrými ľuďmi, ktorí žijú na druhej strane hranice a hovoria svojím mäkkým a detským jazykom.¹ Hlavná hrdinka neostane pri snívaní. Morálny úpadok tamojšej spoločnosti vyústí v sériu udalostí a prinúti ju opustiť svoju domovinu. Vydáva sa na cestu, ktorú opisuje takto:

„Tmy jsem se nebála. Šla jsem rovně směrem ke Stolovým horám a klopýtala o zmrzlé hroudy hlíny, o drny suché trávy. Ve svetrech, čepici a šále mi bylo horko, ale věděla jsem, že jakmile překročím hraniční čáru, už je nebudu potřebovat. V Česku je vždycky tepleji, protože leží na jižní straně hor. A pak se tam, na české straně, nad obzorem, rozzářila Dáma. (...) Dovedla mě k silnici, odkud jsem už viděla Náchod. Šla jsem podél cesty v dobré, veselé náladě. Cokoli se teď stane, bude Správné a Dobré. Ničeho jsem se nebála, i když ulice toho českého města už byly pusté. V Česku sa přece vůbec není čeho bát.“²

Dôvod, prečo ma tento opis cesty zaujal, je pohľad na Česko ako krajinu bezpečia, kde čokoľvek, čo sa stane, bude Správne a Dobré. Hrdinka reflektuje svoje prostredie ako upadajúce a vzhlíada k svojim českým susedom ako k ideálu. Mali takúto predstavu o Česku aj hlavné postavy mojej diplomovej práce? Tie však nepochádzajú z Poľska a neusadili sa v Náchodsku, ale možno prichádzali s nádejou na lepší život ako Janina Duszejko. Sú to Slováci, ktorí sa usadili v Prahe.

Tento motív cesty do Česka môže byť zaujímavým východiskovým bodom pre diplomovú prácu, v ktorej sa venujem otázke identity a kultúrnej integrácie Slovákov v Prahe. Na začiatku som mala v úmysle pracovať so vzorkou Slovákov, ktorí sa prisťahovali do Prahy v období normalizácie. Hneď po začatí výskumu sa ukázali okolnosti, ktoré ma presvedčili, že bude potrebné rozšíriť vzorku o súčasných slovenských študentov v Prahe. Vzhľadom k tomu, že väčšina mojich narátorov z obdobia normalizácie študovala v Prahe na univerzite a štúdium tu bolo aj ich primárnym dôvodom, prečo sa do Prahy prisťahovali, zvolila som skupinu súčasných slovenských študentov. Tieto dve generačne odlišné skupiny som sa rozhodla skomparovať a pozrieť sa, ako sa vyvíjajú ich životy, aké faktory ovplyvňovali alebo ovplyvňujú proces ich integrácie. Aké spoločné skúsenosti zdieľajú a ako to ovplyvňuje ich identitu.

1 TOKARCZUK, Olga. *Svůj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých*. Brno: Host, 2018, s. 78.

2 TOKARCZUK, Olga. *Svůj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých*. Brno: Host, 2018, s. 252 – 253.

Voľba spracovať túto tému ma priviedla k novým poznatkom, ktoré boli prínosné aj pre moju osobnú rešerš a osobne ma obohatili v oblasti Slovákov žijúcich v Prahe.

Orálno-historické rozhovory sa stali kľúčovým prameňom tejto práce. Metodologickou časťou sa zaoberám v prvej časti práce, kde sa zameriavam na okolnosti hľadania narátorov, kontaktovanie narátorov a samotný zber materiálu. V prvej kapitole sa zaoberám celým procesom hľadania narátorov a s akými problémami som sa počas tohto procesu stretávala. Popisujem proces formovania vzorky, s akými výzvami a špecifikami som sa počas nahrávania stretávala. Kvôli týmto špecifikám som musela svoju vzorku doplniť o súčasných slovenských študentov, ktorí dopĺňajú výpovede narátorov z obdobia normalizácie. Špecifikami tejto vzorky sa zaoberáme v samostatných kapitolách, kde rozoberám hypotézy, s ktorými som počas nahrávania a kontaktovania narátorov pracovala.

Vzhľadom k tomu, že moja vzorka pozostávala z narátorov rôznych generácií, zaoberám sa aj touto stránkou výskumu. Pri Slovákov v Prahe som sa pôvodne pokúsila zostaviť vzorku z narátorov z obdobia normalizácie. Bohužiaľ, tento plán skončil neúspešne. Avšak zaradenie súčasných slovenských študentov žijúcich v Prahe môže mať pozitívny vplyv na výskum. Výsledná vzorka tak získala heterogénny charakter, čo považujem za dôležitý krok smerom k pochopeniu generačných rozdielov medzi narátormi. Prvá kapitola je z tohto dôvodu najrozsiahlejšia, pretože sa zaoberá procesom hľadania ľudí do vzorky, opisom narátorov a procesom nahrávania.

Práca je následne rozdelená do niekoľkých kapitol, kde rozoberám svoju pozicionalitu, literatúru, ktorú som podrobila skúmaniu a zamyslela som sa nad možnými dôvodmi, prečo sa výskum uberal iným smerom, ako som pôvodne plánovala.

Ďalšie časti textu sa zaoberajú interpretáciou rozhovorov, kde sa ukazuje ako dôležitá časť pozicionalita Slovákov v Prahe a ako na seba nahliadajú v kontexte českého prostredia. Keďže sa moja vzorka prirodzene vyformovala do skupiny narátorov, ktorých hlavným dôvodom príchodu do Prahy boli tunajšie univerzity, zameriavam sa predovšetkým na skúmanie vplyvu pražských univerzít. Zároveň sa venujem štúdiu týchto fenoménov prostredníctvom generačného rozdielu.

1. Ako sa hľadali slovenskí narátori?

V Prahe žije takmer 31 tisíc Slovákov, čo je 13% z celkového počtu cudzincov. Slováci sú v súčasnosti druhou najpočetnejšou menšinou v Prahe.³ Podľa uvedených informácií by sa mohlo zdať, že hľadanie narátorov, ktorí sa v období normalizácie presťahovali zo slovenského prostredia do Prahy a prežili tu väčšinu svojho života, bude jednoduché. Opak bol pravdou. Proces hľadania a kontaktovania vhodných narátorov bol výrazne náročnejší, než som pôvodne predpokladala. Aby som bola konkrétnejšia, nebolo náročné nájsť Slovákov, ktorí sú svedkami tohto obdobia, ale takých, ktorí by boli ochotní hovoriť o svojom živote v normalizácii a rozhovor zaznamenať na audiozáznam. To vyústilo do série stretnutí, kedy som mala možnosť rozprávať sa s oslovenými⁴ o téme Slovákov v Prahe v období normalizácie len vo všeobecnosti. Žiaľ, neboli ochotní podeliť sa o svoj životný príbeh a zaznamenať ho na nahrávku. Už pri spomenutí témy, ktorej by som sa chcela venovať, som sa stretla zo strany Slovákov s negatívnou odozvou. Bol to teda jeden z dôvodov, prečo som sa chcela dozvedieť viac. Čo je príčinou tejto reakcie? Od začiatku bolo jasné, že téma si vyžaduje citlivý prístup a rešpektovanie rozhodnutí pamätníkov. Späťne reflektujem túto časť výskumu ako najnáročnejšiu a zároveň najzásadnejšiu, pretože položila základy mnohým otázkam, na ktoré stále neviem nájsť odpoveď. Na úvod je potrebné spomenúť, že téma práce sa neustále formovala na základe interakcií s oslovenými Slovákami. Tak isto prebiehalo formovanie výskumnej otázky ako sa žilo Slovákom v Prahe v období normalizácie. V prvom bode sa ako problematiku ukázalo vymedzenie krátkeho časového úseku. Mojm primárnym zámerom bolo sústrediť sa na Slovákov, ktorí sa prisťahovali do Prahy v 70. a 80. rokoch. Tento zámer po čase zlyhal a začala som vyhľadávať slovenských pamätníkov, ktorí prežili obdobie normalizácie v Prahe s presahom do 60. rokov. Ani po tejto úprave som nedisponovala dostatkom narátorov, preto bolo potrebné zareagovať flexibilne. Po niekoľkých komplikáciách sa vzorka zmenila na kombináciu Slovákov, ktorí bývajú v Prahe od obdobia normalizácie a súčasných slovenských študentov v Prahe. Voľba súčasných slovenských študentov vznikla na základe vzorky narátorov z normalizácie, ktorá sa prirodzene sformovala z účastníkov, ktorých hlavným motívom príchodu do Prahy bolo štúdium na univerzite. Vzorka pozostávajúca z generácie študujúcej v Prahe v období normalizácie bola doplnená o narátora, ktorý neabsolvoval štúdium na univerzite a na území Slovenska neprežil tak značnú časť svojho života.

3 Český statistický úřad, 2022. *Cizinci v Praze v roce 2021* [online]. 4.8. [cit. 14.5.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xa/cizinci-v-praze-v-roce-2021> Informácie o počte obyvateľov sú z roku 2021 (stav k 31.12.) Aktuálnosť čísel sa mení v závislosti od mobility obyvateľstva.

4 Vzhľadom k situácii, kedy som sa s niektorými Slovákami mohla rozprávať len „off record“, budem kvôli lepšiemu prehľadu v tejto problematike používať označenia „oslovení“ (bez realizácie audiozáznamu) a „narátori“ (s realizáciou audiozáznamu).

Kvôli časovému sklzu som nakoniec pracovala s týmto zložením vzorky. Pôvodne sa mi podarilo nahráť rozhovory so siedmimi narátormi z obdobia normalizácie, z toho dva som sa rozhodla nepoužiť z dôvodu dodržiavania etických zásad. Čo sa týka súčasných študentov, rozhovorov bolo nahraných osem a všetky z nich boli zaradené do výskumu. Nepredpokladala som, že sa mi podarí so súčasnými študentmi nahráť rozhovory v takom rozsahu. Samotné vyhľadávanie narátorov a rešerš slovenských reálií v Prahe začalo v lete 2022. Prvý rozhovor bol nahraný v novembri 2022 a posledný v júni 2023. Kontaktovanie narátorov z obdobia normalizácie pokračovalo aj po rozšírení vzorky súčasnými študentmi. Vďaka rozšírenej sieti kontaktov som naďalej dostávala tipy, koho by som mohla osloviť. Aj tieto pokusy, žiaľ, skončili bez úspechu. Obe skupiny narátorov a práca s nimi sa vyznačovali rôznymi špecifikami, ktoré popisujem v nasledujúcich častiach.

1.1. Slováci z obdobia normalizácie

Vyhľadávanie narátorov z obdobia normalizácie bol v procese výskumu najvýznamnejší a časovo najnáročnejší aspekt. Na základe skúseností a získaných informácií som si na úvod stanovila niekoľko bodov, s ktorými som pracovala. Boli to práve mnou stanovené predpoklady, ktoré usmerňovali výskumný plán. Pri realizácii výskumu sa mi niektoré z nich potvrdili, iné z nich boli vyvrátené. Nasledujúca časť bude venovaná tejto oblasti.

1. Predpokladala som, že prvé kontaktované osoby budú súhlasiť s nahrávaním. To sa ukázalo ako nepravdivé. Mala som možnosť rozprávať sa s nimi, ale bez nahrávania. Získané informácie som si preto zapisovala do svojho privátneho denníka. Ten som začala viesť hneď po tom, čo sa ukázalo, že niektorí sú ochotní rozprávať sa so mnou len „off record“. Tieto skúsenosti som považovala za veľmi prínosné. Aj keď nie sú zdokumentované na audio zázname, boli veľmi nápomocné k mojej vlastnej analýze. Zároveň sa mi od týchto osôb podarilo získať kontakty na iných potenciálnych narátorov. Táto skúsenosť ma priviedla k otázke, prečo nie sú ochotní nahrávať so mnou rozhovor, ale nemajú problém dať mi kontakt na svojich priateľov a známych, ktorí by sa mi hodili do vzorky. Tieto odmietnutia som postupne začala vnímať nie ako nedôveru voči mojej osobe, ale ako nedôveru voči sebe samým. Často som sa stretávala s odpoveďami, aby som si našla niekoho iného, pretože nevedia, ako mi môžu pomôcť a ich spomienky nie sú relevantné. Niektorí z nich sa priznali k traumám, ku ktorým sa nechcú vracieť. Rešpektovala som ich rozhodnutia a snažila som sa čo najviac eliminovať tlak, ktorým by som opýtaných mohla priviesť do nepríjemnej situácie. Pri kontaktovaní potenciálnych narátorov som sa stretla aj s rôznymi inými reakciami. Väčšinou to bolo prejavenie skepticizmu k môjmu zámeru venovať sa Slovákom v Prahe. Nevyhla

som sa ani poznámkam, že téma je skutočne náročná, ale už nie je dôvod sa ňou zaoberať. Slovenská menšina neexistuje. Mala by som sa radšej zaoberať témou Slovákov v Prahe po roku 1993, má to väčší potenciál. Prichádzali upozornenia, že Slováci v Prahe mi zaručene nič nepovedia, pretože niekoľko ľudí sa o podobné výskumy pokúšalo a nedopadlo to priaznivo. Mojm najväčším prekvapením bolo popretie slovenskej identity u opýtaného. V niektorých prípadoch neprišla žiadna odpoveď. Ale aj ticho malo v tomto prípade dostatočne výpovednú hodnotu.

2. Predpokladala som, že Slováci, ktorí sa prisťahovali v období normalizácie a poznáme sa nejakú dobu, nebudú chcieť participovať na výskume. Tento predpoklad sa ukázal ako správny. Títo ľudia prejavovali ochotu pomôcť mi s hľadaním vhodných narátorov, ale sami odmietali zdieľať so mnou životný príbeh, či už sa jednalo o osobnú časť života, alebo kariéru.

3. Predpokladala som, že moja rola „insidera“ bude mať vo výskume pozitívny prínos. Odstupom času mám k tomuto predpokladu ambivalentný prístup, pretože aj napriek mojej roli insidera sa mi nepodarilo zohnať dostatočné množstvo narátorov. Ako problematický vnímam generačný rozdiel medzi oslovenými, ktorí sa odvolávali na odlišnosť politického ovzdušia vtedajšej doby. Tento aspekt vnímali ako prekážku k lepšiemu porozumeniu medzi narátorom a tazateľom. Rola insidera teda nemusí zaručiť úspešnosť pri hľadaní narátorov. Zároveň to malo negatívny dopad na moje vnímanie témy, kedy som ako „insider“ začala mať skreslený pohľad na niektoré aspekty a nedokázala som zachovať dostatočný odstup. Na druhej strane som vnímala, že v niektorých prípadoch bol práve pôvod z rovnakej oblasti základným kameňom pri budovaní dôvery. Každý oslovený však reagoval individuálne.

4. Predpokladala som, že bude vhodné využiť silu byrokracie a narátorom som do mailu so žiadosťou o rozhovor pripájala aj doporučený dopis. Cieľom bolo poskytnúť pocit bezpečia a dôveryhodnosti, ktorú mal zabezpečiť fakt, že práca je realizovaná pod záštitou univerzity. Bol to jeden z ďalších predpokladov, ktorý sa ukázal ako neúčinný, hoci práve na to som sa spoliehala.

Ako som teda hľadala narátorov z obdobia normalizácie? Primárny spôsob, ako som sa dostala k narátorom, boli moji kolegovia, pohybujúci sa v umeleckom prostredí, preto sa spočiatku vzorka sústreďovala na ľudí z umeleckej brandže. V počiatočnom štádiu svojho výskumu som teda využívala metódu „snowball sampling technique“, alebo nabaľovanie snehovej gule. Vďaka tomuto postupu sa mi podarilo skontaktovať sa k niekoľkými narátormi, ktorí boli ochotní rozprávať sa so mnou aj na nahrávku. Vzorka je teda ovplyvnená prostredím, v ktorom sa pohybujem. Zároveň veľkú úlohu pri nahrávaní zohral aj fakt, že narátori sú zvyknutí prezentovať sa na verejnosti, či už vo väčšej, alebo menšej miere. Niektorých som našla cez stránku Paměť národa, kde sú verejne

prístupné ich rozhovory. To bol možno jeden z faktorov, ktorí ovplyvnili komunikáciu medzi mnou a narátormi. Z predchádzajúcej skúsenosti zrejme očakávali iný prístup tazateľa a odlišný písomný výstup. Z pohľadu tazateľa vyhodnocujem existenciu rozhovorov v spomínanej databáze za nepriaznivé k vedeniu ďalšieho výskumu. Existencia rozhovorov vo verejnej databáze môže byť priaznivá vzhľadom k možnosti prístupu niektorých informácií. Na druhej strane môže ovplyvniť ďalšie výskumy a ich autenticitu.

Helena Nosková v knihe *Pražské ozvěny, minulost a současnost Slováků v Českých zemích* píše o príchode slovenských študentov do Prahy v rokoch 1960 – 1989 z dôvodu štúdia na katedrách, ktoré na Slovensku neexistovali. Rovnako spomína sezónnych robotníkov, ktorí tu po čase našli bydlisko a prílív úradníkov, štátnych zamestnancov a politikov.⁵ Bola som si teda vedomá širokého spektra ľudí, ktorých by som mohla osloviť. Aby som predišla skresleniu vzorky a neorientovala výber narátorov len na umelecky zamerané osobnosti, pokúsila som sa získať kontakt aj na ľudí, ktorí pracovali na úradoch, v zdravotníctve, mali technické zameranie alebo to boli spomínaní sezónni robotníci. To sa žiaľ nepodarilo. Buď som sa neskontovala s nikým z uvedenej skupiny, alebo som nedostala žiadnu spätnú väzbu. V tomto prípade je náročné vyhodnotiť, či došlo ku komunikačnému šumu a oslovení nepochopili zámer práce, alebo sa môjho výskumu zúčastniť nechceli. Zaujímavé bolo sledovať odporúčania na to, koho by som mala kontaktovať v rámci výskumu. Väčšinou to boli ľudia, ktorí majú za sebou skúsenosti s poskytovaním rozhovorov, alebo sa vyznačujú portfóliom projektov, ktoré by som mohla spropagovať.

Patrím do generácie, ktorá k svojmu štúdiu a k práci využíva digitálne technológie. V tomto prípade som využila silu sociálnej siete Facebook a do skupiny Slováci v Prahe⁶, ktorá má takmer 32 tisíc členov, som napísala inzerát. „...píšem diplomovku o Slovákoch v Prahe a zháňam ľudí, ktorí sa prisťahovali do Prahy v 70. - 80. rokoch. Ak by ste o niekom vedeli, budem rada, ak mi napíšete a dám vám viac info.“⁷ Inzerát ostal nepovšimnutý, až na jednu súkromnú správu. Autor správy ma oboznámil s tým, že jeho strýko je presne ten, koho hľadám, ale nespomína na toto obdobie v dobrom. Spomínal xenofóbiu, násilnú asimiláciu. Tým, že som sa nedozvedela, v akej oblasti pracoval, nemám možnosť situáciu prehodnotiť alebo si na ňu vytvoriť komplexnejší názor. Keď som sa o pár mesiacov snažila znovu skontaktovať s autorom správy, oznámil mi, že strýko nie je

5 NOSKOVÁ, Helena. *Pražské ozvěny. Minulost a současnost Slováků v českých zemích*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2014, s. 37.

6 Zmienky o tejto skupine sa objavujú aj vo výpovediach narátorov. Je príznačná svojím otvoreným prístupom a praktickosťou zdieľania informácií.

7 Zverejnené ku dňu 20.10. 2022 v skupine Slováci v Prahe ®

medzi nami. Okrem tejto skúsenosti sa mi nepodarilo na základe zverejneného statusu v skupine skontaktovať s nikým iným. Skupina je príznačná svojou otvorenosťou a okrem praktického účelu nesie aj charakter skupinovej diskusie. Občas sa v skupine objaví príspevok, ktorý sa snaží humorne poukázať na niektoré oblasti života Slovákov v Prahe. Väčšinou sú tieto príspevky spúšťačom diskusií, ktoré vnímam ako prínosné k vedeniu osobnej rešerše.

Okrem kontaktovania narátorov ako jednotlivcov som sa snažila spojiť aj s inštitúciami, ktoré vznikli na reprezentáciu slovenskej kultúry v Prahe. Dúfala som, že aj vďaka nim sa mi podarí získať viac narátorov. Jednu z inštitúcií som navštívila osobne. Po zhodnotení situácie som sa v tomto prípade rozhodla nezačať spoluprácu na výskume. S druhou inštitúciou som sa snažila skontaktovať prostredníctvom známych a e-mailov formou, avšak bezúspešne.

Je zjavné, že Slováci v Prahe nie sú homogénna skupina. Terénny výskum poukázal na existenciu dvoch skupín, s ktorými som sa počas kontaktovania narátorov stretávala. Sú to inštitucionalizovaní Slováci, ktorí patria pod Slovenský Inštitút⁸ a pod Slovenský Dom⁹ a Slováci, ktorí nespádajú priamo pod inštitúciu. Inštitucionalizovaní Slováci v Prahe majú podporu od slovenskej vlády, alebo od iných slovenských inštitúcií a využívajú túto pomoc na prezentovanie svojich aktivít v Prahe. Tieto skupiny sú viac integrované so slovenskou menšinou. Druhou skupinou sú Slováci, ktorí nepatria priamo pod inštitúciu. Ich spojenie so slovenskou kultúrou má neformálny charakter a majú väčšiu flexibilitu v tom, ako vnímajú slovenskosť a ako ju prezentujú. Tento fakt sa odrazil aj na vzorke narátorov. Zo skupiny súčasných slovenských študentov ani jeden nespôlupracuje s hore spomenutými inštitúciami. Zo skupiny narátorov z obdobia normalizácie spolupracuje so slovenskými inštitúciami jeden narátor.

Čo sa týka kontaktovania slovenských inštitúcií pri hľadaní narátorov, narazila som na komunikačný šum. Tým, že sa moja záverečná práca dotýka citlivých tém a narátori mali zrejme obavu z odhaľovania informácií, ktoré by im alebo inštitúcii mohli uškodiť, moje pole bádania sa zúžilo na Slovákov, ktorí nefungujú pod záštitou ani jednej z vymenovaných inštitúcií. Zároveň som počítala s tým, že tieto inštitúcie môžu mať obmedzené komunikačné kanály a neposkytovať žiadne oficiálne informácie.

Magdaléna Rychlíková vo svojej štúdií *Fenomén domova* spomína, že v českom prostredí je príslušnosť k evanjelickej cirkvi augsburského vyznania chápaná ako vyjadrenie príslušnosti s

8 Inštitúcia zameraná na vytváranie pozitívneho povedomia o Slovensku. Sformovala sa na pôde bývalého Domu slovenskej kultúry v roku 1994.

9 Inštitúcia vznikla v roku 2014 pod vedením Slovensko-českého klubu.

slovenskému národu.¹⁰ Zistila som, že aj v súčasnosti prebiehajú v kostole sv. Henricha bohoslužby v slovenčine. Jeden z narátorov ma nasmeroval na miestnu cirkevnú komunitu, ktorá, ako píše v štúdií Rychlíková, pre nábožensky založených Slovákov predstavuje bezpečie domova.¹¹ Odpoveď je zrejme predvídateľná, ale neprišla žiadna odozva. V tomto prípade taktiež pracujem s verziou komunikačného šumu alebo s odmietnutím participácie na výskume.

1.2. Súčasní slovenskí študenti

Po všetkých vymenovaných pokusoch som mala stále nedostatok narátorov. Po dlhšom zvažovaní som sa rozhodla zaradiť do vzorky súčasných slovenských študentov žijúcich v Prahe. K zmene vzorky ma priviedol fakt, že hľadanie narátorov je časovo náročné a zložité úsilie, ktoré občas vyvoláva frustráciu. To, že nájsť dostatok súčasných študentov bude podstatne jednoduchšie, bol to môj jediný správny predpoklad. Znovu som v procese hľadania stavila na metódu „snowball sampling technique“. Ich kontaktovanie a samotné nahrávanie bolo až prekvapivo rýchle. S niektorými z nich sme sa dohodli na nahrávaní hneď na druhý deň. Aby som sa vyhla generalizácii, je potrebné podotknúť, že narátori zaradení do obdobia normalizácie, s ktorými som nakoniec uskutočnila rozhovor, boli rovnako flexibilní a komunikácia s nimi bola rýchla. Preto nepovažujem využitie moderných technológií za prekážku. Ukázalo sa, že narátori všetkých generácií preukazujú v tomto ohľade rovnakú flexibilitu a rýchlosť v komunikácii. Na hľadanie narátorov zo skupiny súčasných slovenských študentov v Prahe môžeme aplikovať predpoklady, ktoré som si stanovila pri hľadaní narátorov z normalizácie.

1. Predpokladala som, že prvé kontaktované osoby budú súhlasiť s nahrávaním. Tento predpoklad sa ukázal ako pravdivý. Po tom, čo som predstavila zámer mojej práce, sme sa dohodli na stretnutí a vo väčšine prípadov sme o pár dní nahrávali rozhovor.

2. Predpokladala som, že súčasní slovenskí študenti, ktorých som už predtým osobne poznala, nebudú mať záujem zapojiť sa do nahrávania. Tento fakt sa ukázal ako nepravdivý. To, že sa nejakú dobu poznáme, nebolo prekážkou ku zdieľaniu niektorých informácií, práve naopak. Ako problematický vnímam faktor, že na základe predošlých spoločných konverzácií na tému života v Prahe, som narátorom nekládla niektoré otázky týkajúce sa osobného života, ktoré som podvedome považovala za zodpovedané.

10 RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. Fenomén domova, In: *Folia ethnographica*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010, s. 9.

11 RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. Fenomén domova, In: *Folia ethnographica*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010, s. 8.

3. Predpokladala som, že moja rola „insidera“ bude mať vo výskume pozitívny prínos. Tento predpoklad bol taktiež pravdivý a vnímam ho ako prínosný pri formovaní otázok v rozhovore.
4. Štvrtý predpoklad, ktorý súvisí s doporučeným dopisom, som v prípade súčasných slovenských študentov nepoužila. Tento predpoklad som nahradila iným, ktorý opisujem v ďalšom bode.
5. Predpokladala som, že súčasní slovenskí študenti budú otvorení realizácii rozhovoru na audiozáznam a ich kontaktovanie bude jednoduchšie. Tento predpoklad sa ukázal ako správny.

1.3. Generačná rozdielnosť

Môj plán, zostaviť vzorku len z narátorov z obdobia normalizácie nakoniec skončil neúspešne. Na druhej strane, zaradenie súčasných slovenských študentov žijúcich v Prahe môže mať na výskum priaznivý vplyv. Vzorka má týmto pádom heterogénny charakter. Ja to však vnímam ako krok k pochopeniu generačnej priepasti medzi narátormi jednotlivých generácií.

V knihe *Třetí strana trojúhelníku* je spomenuté, že kvalitu rozhovoru môže ovplyvniť vekový rozdiel medzi tazateľom a narátorom a je optimálne, keď sú obaja približne rovnakého veku.¹² Toto tvrdenie sa ukázalo ako pravdivé. Ďalej sa uvádza, že v prípade vysokého vekového rozdielu je vhodné narátora povzbudiť a prejaviť záujem o jeho zážitky a skúsenosti.¹³ Tento prípad sa ukázal naopak ako nesprávny. Aj po prejavení záujmu a argumentácii, že sa jedná o celkom neprebádanú tému a uvedené informácie by mi napomohli k lepšiemu pochopeniu celej veci, narátori žiadost' o rozhovor odmietali. Samotné hľadanie narátorov poukázalo na fakt, že staršia generácia bola menej otvorená a viac si strážila svoje súkromie. Prejavovali sa ťažkosťami so zdieľaním životného príbehu, rozhovory sa prirodzene orientovali na kariérnu oblasť života. Čo sa týka narátorov, ktorí súhlasili s poskytnutím rozhovoru do výskumu, môžem hovoriť o osobnostiach, ktoré vybočili zo stereotypného obrazu, ktorí som si začala vytvárať o Slovákoch, ktorí v Prahe prežili obdobie normalizácie. Táto skúsenosť mi potvrdila, že naozaj záleží na individuálnych vlastnostiach. Mladšia generácia bola ochotnejšia zdieľať informácie, s čím som počítala, pretože vyrastala v dobe, keď sa informácie zdieľajú oveľa rýchlejšie, sú dostupnejšie vďaka sociálnym sieťam, kde sú zvyknutí prezentovať svoje názory. V konečnom dôsledku, zdieľanie informácií je u narátorov

12 MÜCKE, Pavel - VANĚK, Miroslav. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, Karolinum, 2011, s. 164 – 165.

13 MÜCKE, Pavel - VANĚK, Miroslav. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, Karolinum, 2011, s. 165.

podmienené aj inými faktormi, ako životné skúsenosti, spôsob, ako sú zvyknutí komunikovať a podobne.

V spojitosti s touto témou ma zaujala esej od Olgy Tokarczuk, ktorá rozdeľuje obyvateľstvo do generačných kmeňov a tým dáva najavo svoju domnienku o existencii niekoľko realít v jednom priestore. Zapadajú do seba, prekrývajú sa, navzájom stimulujú, ale zostávajú oddelené. Tieto hlboké priepasti medzi generáciami vníma ako rozvrstvenie do generačných zón, ktoré sa líši svojím prístupom k svetu, kvalitou jazyka a vedomosťami. Zároveň objasňuje, že tieto priepasti sa vytvorili rozvojom umelej inteligencie a zmenou prístupu k informáciám.¹⁴ Skúsenosť, že staršia generácia si viac stráži svoje súkromie ako mladšia, môže byť jedným z prejavov týchto rozdielov. Zmeny v technológii a prístupu k informáciám ovplyvňujú vnímanie sveta a hodnoty jednotlivých generácií. Je ale potrebné podotknúť, že ani Slováci v Prahe nie sú homogénna skupina. Aj napriek rozvrstveniu do generačných zón v jednom priestore sa navzájom ovplyvňujú bez toho, aby o tom vedeli.

Pri informovaní narátorov som zvolila transparentný prístup a všetkých oslovených som hneď pri kontaktovaní oboznámila s etickými zásadami, aby som vytvorila pocit dôvery a bezpečia. Snažila som sa minimalizovať akýkoľvek nátlak a rešpektovať prípadné traumy. Prístup narátorov bol teda podmienený individuálnymi preferenciami a motiváciami. Zaujímavá bola poznámka narátorky, ktorá patrí do skupiny súčasných študentov. Pri podpisovaní informovaného súhlasu, keď som sa snažila zistiť, či je všetko v poriadku, ma narátorka ubezpečila, že je to asi jedno, pretože aj tak sociálne siete zbierajú jej dáta. Táto skúsenosť mi len potvrdila rozdielny pohľad generácií na spracovanie a zdieľanie informácií.

Okrem prístupu k zdieľaniu informácií bol viditeľný rozdiel v prejave a používaní slovnej zásoby. V priebehu času sa prejav a vyjadrovanie ľudí zmenili vplyvom rôznych faktorov, vrátane historických udalostí, sociokultúrnych vplyvov a vzostupu sociálnych sietí. Toto sa prejavuje aj v rozdieloch medzi narátormi z obdobia normalizácie a súčasnými študentmi, ktorí vyrastali v ére digitálnej komunikácie. Napriek tomu, že obaja narátori hovoria po slovensky, existujú zreteľné rozdiely vo forme a výraze, ktoré sú ovplyvnené vývojom sociálnych sietí.

Tazateľ: Ale to je v poriadku, ja som rada, že ste sa tak rozrozprával o všetkom.

Narátor: Rozrozprávali by to malo byť správne po slovensky. Prepáčte, že vás upozorňujem, mne to natoľko nevadí, ale keď budete hovoriť s dôležitejšími ľuďmi, aby bolo vidieť, že viete, ako sa po slovensky vyká.

14 TOKARCZUK, Olga. *Vnímový vypravěč*. Brno: Host, 2022, s. 21 – 22.

Tazateľ: Myslím, že už minule ste ma na to upozorňoval...

Narátor: Upozorňovali.

Tazateľ: Upozorňovali. Tak si dám na to pozor.¹⁵

V prvom dialógu medzi tazateľom, a narátorm staršej generácie, je viditeľná väčšia formálnosť a zdvorilosť vo vyjadrovaní narátora. Narátor zdôrazňuje správne použitie slovenčiny a upozorňuje na význam hovoriť správnym spôsobom. Tieto aspekty boli dôležité pred digitálnou érou, keďže komunikácia sa obmedzovala na osobné stretnutia a písomnú korešpondenciu.

„Je zvláštne, že práve tam sú strašné tie averzie. Ale fakt ako je to v rámci štátu a ako je Brno - Praha, tak je Košice - Bratislava a tak je Bratislava - Praha, Bratislava - Brno. Proste to sú také tie malé bífiky medzi mestami. Mám pocit, že keď niekto ide študovať do Viedne z Bratislavy, ako zo Slovenska, že ide do Rakúska, tak je to také posh. A Praha je iba o trochu lepšia, chápeš, že nie je to taký skok. Takže preto tam podľa mňa ani nevznikajú podľa mňa až také beefy.“¹⁶

Druhá ukážka, kde narátorka patrí medzi súčasných študentov, reflektuje vplyv sociálnych sietí na spôsob vyjadrovania. Narátorka používa slangové výrazy, ktoré sú populárne na sociálnych sieťach a v online komunikácii. Tiež sa objavujú anglické výrazy, ktoré sú často využívané v internetovom slangu, napríklad „beef“, „posh“. Tieto nové formy vyjadrovania, ktoré sú značne ovplyvnené digitálnou kultúrou a sociálnymi sieťami, sú bežné u mladšej generácie. Sociálne siete prispeli k rozvoju nových spôsobov komunikácie a vyjadrovania, ktoré sa prenášajú aj do bežného života. Mladšia generácia je často viac vystavená internetovej kultúre, kde sa jazyk a výraz menia rýchlejšie. Vplyv sociálnych sietí na prejav a výraz sa prejavuje skrátením viet, využívaním emotikonov, slangových výrazov a neformálnych štýlov písania. Tieto trendy sa premietajú aj do reči a komunikácie mladších ľudí. Zmeny vo vyjadrovaní medzi obdobím normalizácie a súčasnými študentmi sú teda ovplyvnené nielen historickými a sociokultúrnymi faktormi, ale aj vývojom digitálnej komunikácie a sociálnych sietí. Naratívna forma sa posunula od formálnych a zdvorilostných štýlov vyjadrovania k uvoľnenejšiemu a rýchlejšiemu štýlu, čo je výsledkom nových možností komunikácie a sociálnej interakcie, ktoré priniesli sociálne siete.

Výskumná vzorka je zložená z narátorov viacerých generácií, ale na druhej strane jej zameranie by mohlo poskytnúť cenné informácie o Slovákoch žijúcich v Prahe v normalizácii. Navyše v porovnaní so súčasnými študentmi by vzorka mohla poukázať, ako sa zmenili podmienky na život v Prahe od obdobia normalizácie a aký je prístup Slovákov k tejto metropole. Záverečné forma mojej

¹⁵ Narátora som sa v tomto prípade rozhodla anonymizovať.

¹⁶ Narátora som sa v tomto prípade rozhodla anonymizovať.

vzorky pozostáva z piatich narátorov, ktorí sa prisťahovali do Prahy v období normalizácie a ôsmych súčasných študentov v Prahe. Vzorka, s ktorou som pracovala zahŕňa zástupcov staršej a mladšej generácie. V práci som ich kvôli lepšej prehľadnosti rozdelila do dvoch skupín, Slováci z obdobia normalizácie a súčasní slovenskí študenti. Je dôležité podotknúť, že aj napriek rozdeleniu a časovému vymedzeniu narátorov ich v zásade nechcem nijako odlišovať. Tieto skupiny slúžia primárne ako časové vymedzenie, pričom vnímam všetkých narátorov ako súčasť jednej celkovej skupiny.

1.4. Informácie o narátoroch

Táto kapitola je venovaná škále narátorov, s ktorými som nahrávala rozhovory. V skratke by sme si ich jednotlivo predstavili. Keďže je vzorka narátorov značne heterogénna, je vhodné pracovať s nasledujúcim zoznamom, ktorý môže tento výber sprehl'adniť. Narátori sú rozdelení podľa obdobia, kedy sa prisťahovali do Prahy. U každého narátora uvádzam najvyššie dosiahnuté vzdelanie, u narátorov z normalizácie aj ich povolanie. Z gendrového hľadiska som sa snažila vzorku vyvážiť. Finálna verzia je: tri narátorky a dvaja narátori z obdobia normalizácie, štyri narátorky a štyria narátori ako súčasní študenti v Prahe. Zároveň považujem za dôležité pri každom narátorovi ozrejmiť odkiaľ zo Slovenska pochádza. Pre Slovensko je príznačná vysoká regionálna heterogenita, preto informácie o pôvodom mieste, odkiaľ sa narátori prisťahovali zo Slovenska, môžu byť pri interpretácii dôležitý faktor, ktorý budeme brať do úvahy.

- Vojtech Čelko, história – hindština na FF UK, historik, Trenčín
- Jessica Horváthová, kamera na FAMU, kameramanka a režisérka, Bratislava
- Eva Chmelová, maľba na AVU, akademická maliarka, Bratislava
- Martin Kormucík, stredná škola, bývalý riaditeľ firmy Moser, do českého prostredia sa prisťahoval s rodinou zo Sniny, keď mal 5 rokov
- Renáta Kubišová, bábkoherectvo na DAMU, herečka, bábkoherečka, Prešov

Ďalší spomenutí narátori sú súčasní slovenskí študenti.

- Martin Baláž, študent Matematicko-fyzikálnej fakulty, Nitra
- Tomáš Červeň, študent Matematicko-fyzikálnej fakulty, Martin
- Peter Guba, študent Matematicko-fyzikálnej fakulty, Levice

- Tereza Homzová, študentka Arts managementu, Bratislava
- Samuel Kislán, študent Arts managementu, Michalovce
- Paulína Kubišová, študentka fotografie, Námestovo
- Zuzana Podlesná, študentka Arts managementu, Bardejov
- Klára Sláviková, študentka Arts managementu, Prešov

Ako bolo spomenuté v predošlej kapitole, pri hľadaní narátorov z obdobia normalizácie som využívala metódu „*snowball sampling technique*“. Všetko sa začalo odvíjať od kolegyne, ktorá má o Slovákoch v Prahe široký prehľad a vďaka nej sa mi podarilo skontaktovať sa so zaujímavými ľuďmi a celkovo si rozšíriť obzory o aktivitách pražských Slovákov. Nie so všetkými sa mi podarilo stretnúť. Z odporúčaných kontaktov som mala možnosť nahráť rozhovor len s pani Horváthovou. S Pánom Kormucíkom som sa skontaktovala prostredníctvom mojej ďalšej kolegyne. S pani Renátou Kubišovou som sa spoznala neobvyklým spôsobom, ktorý si priblížime v ďalšej kapitole o nahrávaní rozhovorov. Rozhovory s ostatnými narátormi, teda s pánom Čelkom a s pani Chmelovou, boli výsledkom odporúčania oslovených ľudí, ktorí so mnou nahrávanie odmietli.

Čo sa týka súčasných študentov, všetkých som kontaktovala na základe odporúčania mojich kolegov alebo spolužiakov. Vzorka je značne ovplyvnená tým, že sa pohybujem prevažne v umeleckom prostredí, preto sú aj moji narátori prevažne študentmi umeleckých oborov. Traja z nich sú študentmi Matematicko-fyzikálnej fakulty.

U narátora Martina Kormucíka je potrebné spomenúť, že na území Slovenska žil do svojich piatich rokov, kedy sa s rodinou presťahoval do Karlových Varov a neskôr do Prahy. Kontakt so slovenským prostredím udržiaval skrz rodinu, ktorá ostala na východe Slovenska a ktorú navštevoval počas letných prázdnin. V tomto prípade bol pôvod rodičov ako ďalší dôležitý faktor, ktorí ho sprevádzali a ovplyvňovali aj po presťahovaní do českej oblasti.

Pred stretnutím s narátormi som si zámerne o nich nezisťovala žiadne podrobnosti. Nechcela som, aby bol ovplyvnený môj pohľad na nich. Mojm cieľom bolo viesť rozhovor voľne a dať narátorom priestor, aby so mnou zdieľali to, s čím sa chcú podeliť. Podľa toho som potom viedla prvý rozhovor. Nechala som narátorov, aby o sebe voľne rozprávali a oboznamovali ma so svojím životom. Rozhovor som preto začínala vetou, aby mi o sebe a svojom živote povedali to, čo si myslia, že je o nich dôležité a od toho sa odvíjala ďalšia konverzácia. Otázky boli formulované individuálne ku každému narátorovi. Moja predstava o tom, že jedna banálna otázka bude

zodpovedateľná každým narátorom, sa veľmi rýchlo rozplynula a otázky som prispôbovala osobnej charakteristike každého narátora. Každý má svoj jedinečný štýl vyjadrovania. U niektorých narátorov som si všimla menšie problémy s voľbou slov. Môže to znamenať, že preferujú iný štýl vyjadrovania svojich myšlienok a pocitov. Konkrétne u týchto narátorov je ich vyjadrovací prostriedok umenie.

S väčšinou narátorov sme sa spoznali pri procese nahrávania rozhovoru. Výnimkou je narátorka, ktorá spadá do skupiny súčasných slovenských študentov, Paulína Kubišová, ktorú som poznala už nejaký čas pred oslovením. Rovnako som už predtým poznala narátora zo skupiny súčasných slovenských študentov, Martina Baláža. S oboma narátormi sme občas viedli diskusie na tému života Slovákov v Prahe a o situácii na Slovensku. Tento fakt ovplyvnil to, že sme mali vytvorený určitý stupeň dôvery.

Skutočnosť, že sa narátori rozhodli zdieľať svoje príbehy, bola pre mňa znakom prejavenej dôvery. Súhlas s nahrávaním rozhovoru a jeho použitím do záverečnej práce bez autorizačného zásahu, bol prejavom vzájomného porozumenia.

1.5. Nahrávanie rozhovorov

S takmer všetkými narátormi som nahrávala rozhovory v kaviarňach, s výnimkou pani Horváthovej a pani Chmelovej, ktoré ma pozvali do svojich ateliérov. V knihe *Třetí strana trojúhelníku* je spomenutý nepriaznivý vplyv verejného priestoru na nahrávanie rozhovorov.¹⁷ Nahrávanie v kaviarňach a hudbu v pozadí v tomto prípade vnímam ako podporný faktor k vytvoreniu dôverného dialógu. Je pochopiteľné, že narátori navrhovali k miestu stretnutia kaviarne, pretože je pre nich dôležité ich súkromie. U študentov, ktorí žijú na internátoch alebo v zdieľanom bývaní je pochopiteľné, že nahrávanie vo verejnom priestore bola pre nich lepšia alternatíva. Ak som bola požiadaná, aby som zvolila miesto stretnutia ja, snažila som sa vybrať otvorené priestory s väčšou kapacitou. V iných prípadoch vyberal kaviareň narátor. To mi poskytlo možnosť vidieť, kde narátor rád trávi čas a v akej spoločnosti sa pohybuje. Z pohľadu tazateľa musím zhodnotiť výber kaviarní ako veľmi príjemnú voľbu. Zrejme by som sa v cudzích domácnostiach cítila menej uvoľnene. Tento fakt by mohol ovplyvniť aj narátorov, ktorí by sa cítili nepohodlne, čo by mohlo ovplyvniť ich schopnosť poskytnúť otvorené a úprimné odpovede na moje otázky. Navyše sa mohli cítiť bezpečnejšie v priestore, kde boli aj ďalší ľudia.

17 MÜCKE, Pavel - VANĚK, Miroslav. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, Karolinum, 2011. s. 164.

Kaviareň je považovaná za neutrálny a bezpečný priestor, kde sa účastníci rozhovoru môžu cítiť bezpečne a slobodne. V štúdiu s názvom *The coffee shop: social and physical factors influencing place attachment*, ktorej autorkou je Lisa Waxman, je spomenutý zaujímavý fenomén, ktorý sa týka priestoru kaviarní ako miesta na stretávanie a vedenie rozhovorov. V prvom rade rozvíja tézu „tretieho miesta“ Raya Oldenburga.¹⁸ „Tretím miestom“ sú myslené verejné priestory vhodné na komunikáciu, kde spadajú aj kaviarne. Tieto miesta sú odlišné od domova a práce, kde máme pevne stanovené roly. Týmto konceptom sa potom zaoberá Lisa Waxman vo svojej štúdiu o kaviarňach ako miestach na zlepšenie života jednotlivcov a komúnit. Na základe štúdie, v ktorej sa autorka zameriava na to, čo motivuje ľudí k zhromažďovaniu sa na verejných miestach, zistujeme, že jedným z dôvodov je aj anonymita.¹⁹ V tomto prípade vnímam kaviareň ako priestor, kde môžeme opustiť svoje domáce, alebo pracovné roly a stať sa niekým iným. Kaviareň bola v tomto prípade neformálnym miestom, ktoré napomohlo medzi narátorom a tazateľom vytvoriť príjemnú a uvoľnenú atmosféru a navodiť tak pocit bezpečia, čo hodnotím ako veľmi prínosné. Zároveň som v rámci kaviarne vybrala priestor, kde sme mali súkromie. Počas nahrávania som nepostrehla, že by boli narátori rušení externými faktormi.

Čo sa týka výberu kaviarní ako miesta nahrávania rozhovorov, je potrebné spomenúť jednu kuriozitu, ktorá potvrdzuje moju domnienku, že nahrávanie v kaviarni môže byť v konečnom dôsledku dobrá voľba aj napriek počiatočným obavám. V tomto prípade som mala dohodnuté stretnutie s narátorkou, ktorú som kontaktovala kvôli dopĺňovaniu vzorky súčasnými slovenskými študentmi. Nahrávanie prebehlo v kaviarni, kde pracuje. Ešte pred nahrávaním ma zoznámila s paňou, ktorá sa prisťahovala do Prahy v 80. rokoch a jej životný príbeh bol z hľadiska výskumu adekvátny. Po krátkom zoznámení sa a diskusii o tom, čo je zámerom mojej práce, sme sa dohodli na stretnutí. O dva dni sme nahrali prvý rozhovor. Ako som spomínala v predošlej kapitole, je možné, že niektorí potenciálni narátori odmietnu účasť na nahrávaní z rôznych dôvodov, ako napríklad nedostatok dôvery vo výskum alebo tazateľa, nedostatok motivácie alebo časová vyťaženosť. V tomto prípade je užitočné hľadať alternatívne zdroje respondentov. Je preto potrebné byť otvorený novým možnostiam. V tomto prípade to bola náhoda, ktorá ma priviedla k narátorky s veľmi zaujímavým príbehom, ktorej postrehy boli pre moju diplomovú prácu veľmi prínosné.

18 Concept of “third place”. Autorom tohto konceptu je Ray Oldenburg, americký sociológ, ktorý sa zaslúžil o jeho popularizáciu a ovplyvnil tak množstvo sociológov, urbanistov a architektov. Podľa neho je „tretie miesto“ dôležité pre lepší rozvoj vzťahov v spoločnosti.

19 WAXMAN, Lisa. The coffee shop: social and physical factors influencing place attachment, In: *Journal of interior design* 31.3, 2006, s. 35 – 53.

Čo sa týka rušivých elementov ako hudba a okolitý hluk, snažila som sa minimalizovať vplyv, aby bola nahrávka v čo najlepšej možnej kvalite. Mobilné nahrávacie zariadenie, ktoré som k nahrávaniu použila, hodnotím ako dostatočné. Prípade väčšieho šumu boli použité filtre na ich redukciu. Súčasná technológia sú schopné nahrávať kvalitné rozhovory aj v hlučnejšej kaviarni.

Takmer s každým narátorom sa mi podarilo realizovať rozhovor dvakrát, okrem jednej výnimky. V tomto prípade hralo rolu časové vytáženie a cesta do zahraničia, preto je k dispozícii len jeden rozhovor. U vybraných študentov som sa snažila realizovať rozhovory v čo najkratšom čase. Naše stretnutia prebiehali v období, keď sa pripravovali na skúšky. Predpokladala som, že kvôli nadchádzajúcemu skúškovému obdobiu a pracovným povinnostiam nebudú mať dostatok času na opätovné stretnutie, preto som sa snažila využiť obdobie, ktoré nebolo pre obe strany príliš časovo vytážené.

2. Rola tazateľa vo výskume

Ako bolo spomenuté v predošlej kapitole, v tomto výskume som zastávala rolu „insidera“, pretože som Slovenka žijúca v Prahe, ktorej hlavným dôvodom presťahovania sa, bolo štúdium na univerzite. Sú tu teda predpoklady, ktoré môžu byť nápomocné pri pochopení niektorých motívov.

V nasledujúcej časti by som sa rada venovala mojej pozícii tazateľa pri hľadaní narátorov z obdobia normalizácie. Už pri zahájení výskumu som sa snažila jednat' s narátormi eticky a vysvetliť im všetko potrebné. Boli oboznámení s podpisovaním informovaného súhlasu a s možnosťou anonymizácie a autorizácie. Táto téma sa ukázala ako veľmi citlivá, preto som sa snažila pristupovať k narátorom obozretne a nevytvárať dojem, z ktorého by mohli mať narátori nesprávne očakávania. Zvolila som empatickú perspektívu. Snažila som sa teda vysvetliť cieľ a zámer mojej práce. Je dôležité myslieť na to, že každý pamätník má vlastný príbeh a skúsenosti, ktoré sú ovplyvnené rôznymi faktormi. Snažila som sa ich teda rešpektovať a akceptovať ich obavy. Zároveň som nechcela vytvárať na kontaktované osoby a neskôr mojich narátorov nátlak, preto som zvolila voľný prístup, kde som bola otvorená možnosti stretnúť sa ešte pred samotným nahrávaním.

V súvislosti s informačným stretnutím ma zaujala veta „*Even though you have written and called, you are still a stranger. A meeting in person now, however brief, means that later you are not a stranger when you appear with your recorder.*“²⁰ Je pravdou, že toto stretnutie môže navodiť pocit

20 YOW, Valerie. Interviewing techniques and strategies, In: *The oral history reader*. Third edition. New York: Routledge, 2016, s. 153.

dôvery a narátor sa môže informovať, aké sú zámery práce. S väčšinou oslovených to v tomto bode skončilo a k samotnému nahrávaniu sme sa nedostali. Často spomínaná téza, že informačné stretnutie môže byť prospešné pre zoznámenie a vybudovanie dôvery, tu sa ukázalo, že niektorí počas úvodného stretnutia stratili motiváciu, alebo im bolo nepríjemné hovoriť o svojich skúsenostiach. U iných som počítala s informačným stretnutím a na mieste sme začali nahrávať. V tomto prípade bolo zaujímavé pozorovať, ako sa vyvíja vzťah tazatel – narátor priamo počas nahrávania rozhovoru. Informačné stretnutie sa nakoniec ukázalo ako voľba podľa individuálnych preferencií.

Tieto skúsenosti ma neustále privádzali k otázke, či zlyhávam vo svojej pozícii tazateľa, nevytváram obraz dôveryhodného a seriózneho výskumníka a neprejavujem dostatok záujmu o životné príbehy, alebo je to prístup oslovených. Akoby sa jednalo o tému, ktorá nie je hodná bádania, pretože je príliš malicherná a nemá význam sa tým ďalej zaoberať. Postupne som si začala všimnúť nezujem o túto tému a skeptický prístup zo strany oslovených. Tento postoj ma privádzal k ďalším otázkam. Je táto téma aktuálna a naozaj sa tu už nemám čo dozvedieť?

Ako ďalší z dôvodov, s ktorým som počítala, že môže byť príčinou nemožnosti zohnať vhodných narátorov, bola moja domnienka o slabej informovanosti o Slovákoch v Prahe a ich aktivitách. Som si vedomá, že ako tazatel som nemala dobrý vplyv na niektorých oslovených, pretože som kládla triviálne otázky, čo mohlo vzbudiť nedôveru. V niektorých prípadoch sa mohlo zdať, že som položila otázku, ktorá bola príliš citlivá a ťažko zodpovedateľná. Tieto otázky mohli prispieť k rozhorčeniu a následnej strate dôvery. Podľa Valerie Yow môže mať kladný vzťah medzi narátorom a tazateľom pozitívny dopad na progres v rozhovore. Zároveň vníma tento fakt ako problematický, pretože váhala, či môže narátorom položiť otázky, u ktorých predpokladala, že by im mohli nejakým spôsobom ublížiť.²¹ V prípade tohto výskumu sa nejedná o váhanie pri kladení otázok z dôvodu veľmi dobrého vzťahu. Prvotné skúsenosti boli ukazovateľom toho, že bude potrebné byť opatrný pri kladení otázok vo všeobecnosti. Moja rezervovanosť v niektorých otázkach teda nebola výsledkom sympatií, ale ostražitosti, ktorú som si vybudovala na základe predošlých skúseností. Vybudovanie kladného vzťahu medzi tazateľom a narátorom považujem zároveň za cestu k vedeniu dôverného dialógu, ktorá nás vedie ku kladeniu a zodpovedaniu dôvernejších otázok.

Ďalší aspekt, ktorý vnímam ako dôležitý pri hľadaní narátorov, bolo minimum praxe a skúseností s nahrávaním. Téma Slovákov v Prahe je veľmi komplexná a vyžaduje si väčšie znalosti a skúsenosti narátora, respektíve výskumného tímu. Zrejme by bola v tomto prípade nápomocná participácia

21 YOW, Valerie. "Do I like them too much?": Effects of the oral history interview on the interviewer and vice-versa, In: *The Oral history review*. Summer, 1997, vol. 24, No. 1, s. 76.

viacerých výskumníkov, ako slovenskej, tak českej národnosti z dôvodu roztrúsenosti Slovákov v Prahe a ich individuálnych preferencií.

Aby som vedela reflektovať svojich narátorov, musela som najprv zreflektovať seba. V tomto prípade bolo zásadné položiť si niekoľko otázok. Ako by som sa v tejto situácii zachovala ja? Ako by som sa zachovala v momente, keď by sa ma nejaký výskumný pracovník pýtal na udalosti, ktoré považujem za neprijemné? Povedala by som mu všetko, čo mám na srdci? Vyšla by som sa niektorým udalostiam? Zatajila by som niektoré veci zo svojho života? Bála by som sa, že ma bude súdiť? Bála by som sa, že ma budú súdiť tí, ktorí to budú čítať? A čo je horšie, vysmiali by sa mi? Pýtala by som sa na iných ľuďoch, s ktorými rozhovor prebehne, alebo už prebehol? Pre tazateľa môže mať prehodnocovanie postojov a reflexia seba ako prípadného narátora veľký prínos a priviesť ho k iným metódam vedenia rozhovoru.

Niekedy som mala pocit, že som oslovených svojou žiadosťou o rozhovor vyrušila. K priblíženiu tejto skúsenosti použijem metaforu vhadenia kamienku do vody. Moje oslovenie a žiadosť o rozhovor vyrušili oslovených, ako vhod kamienka naruší pokojný stav hladiny. Tento moment vyvoláva zdvihnutie bahna a zakalenie čistej vody. A znovu trvá nejaký čas, kým sa bahno usadí, ale vodený kameň ostáva niekde v hlbine.

Z hľadiska dosiahnutia úprimnosti som si uvedomila, že musím byť úprimná ja sama. Vo svojom úsilí dosiahnuť úprimnosť som sa snažila prejaviť otvorenosť vo vlastnom prejave. Predpokladala som, že to môže podnieť narátorov k otvorenému prejavu. Aj napriek občasnému nepochopeniu vo mne stále pretrvával pocit spolupatričnosti. Sme predsa z rovnakej oblasti, odkiaľ sme odišli.

Napriek tomu, že v priebehu rozhovorov existovalo množstvo nevypovedaných informácií, bola som si vedomá možnosti ich domyslenia. Aj keď niektoré témy zostali nevypovedané, bolo mojím zámerom napriek tomu vyhodnotiť a analyzovať dostupné informácie v rámci širšieho kontextu danej problematiky. Pri oslovovaní účastníkov som dbala na to, aby moje prezentovanie témy a zámeru nahrávania neobsahovalo žiadne emocionálne zafarbenie. Snažila som sa udržať objektivnosť a neutrálne nastavenie, aby som minimalizovala možné skreslenie výsledkov a získala čo najobjektívnejšie odpovede. Týmto prístupom som sa snažila dosiahnuť vedeckú presnosť a dôveryhodnosť vo vyhodnocovaní a interpretácii získaných informácií.

Rola insidera vo výskume môže byť prínosom, ale aj celom problematickou záležitosťou. Dôvody sú viditeľné na oboch stranách. Z pozície insidera vnímam tento výskum ako skúsenosť, kde som si musela poradiť s vlastnými predsudkami, pocitom neefektívnosti a s frustráciou, ktorá ma

sprevádzala naprieč celým procesom hľadania narátorov. Zároveň sa ukázala moja rola insidera/outsidera. Dôvodom je vekový rozdiel, ktorý zrejme nedovolil v niektorých prípadoch vybudovať dostatočnú dôveru aj napriek tomu, že pochádzam z rovnakého prostredia ako oslovení a narátori. U narátorov pozostávajúcich zo súčasných slovenských študentov vnímam budovanie dôvery oveľa jednoduchšie. Môžem sa len domnievať, čo boli hlavné dôvody zamietnutia participácie na tomto výskume. Vnímali ma ako človeka, ktorý ich kvôli vekovému rozdielu nedokáže plne pochopiť? Mohlo ich moje insiderstvo a vedomie čo študujem ovplyvniť natoľko, že sa chceli vyhnúť dezinterpretácii ich výpovedí? Dôvody môžu byť akékoľvek, no prvoradá bolo pochopenie a akceptovanie odmietnutia spolupráce.

Na záver je potrebné spomenúť, že ako tazateľ som sa v niektorých prípadoch rozhodla s niektorými oslovenými nespolupracovať ďalej. Rovnako som sa rozhodla nezaradiť niektoré rozhovory do vzorky, pretože som prístup narátorov nevnímala ako profesionálny a etický voči iným, alebo mne samej.

3. Trauma ako súčasť identity

Orálna história ako kvalitatívna metóda výskumu sa vyznačuje prístupom dávať slovo „zabudnutým“ vrstvám spoločnosti, reflektuje „malé dejiny“ a dáva dôraz na rozmer každodennosti a individuálne prežitky.²² Aj vďaka tomuto prístupu môžeme naraziť na biele miesta v histórii. Metaforou bielych miest môžeme označiť nedopovedaný alebo nevypovedané súbor reálií. Udalosti, ktoré sa týkajú ľudí, ich postoje, aktivity a činnosti sú zriedka také priamočiare, ako sa javia s odstupom času. Pri posudzovaní týchto udalostí v časovom kontexte môže vzniknúť tendencia nepovažovať ich za tak psychicky náročné. Tieto skúsenosti sa môžu javiť ako menej dramatické, dokonca úsmevné. Pozeráme sa na ne s väčším nadhľadom. Ale prežitie reality sa nevytratia a neustále pretrvávajú v pamäti jednotlivca alebo kolektívu. „Ale ako hovorím, dnes to už vidím inak.“²³ Narátori môžu upozorňovať na to, že niektoré ich výpovede môžu byť nepresné. Je to ale prirodzený proces pamäte a súčasť orálnej histórie. Aj z tohto dôvodu vznikajú tzv. biele miesta v histórii. V knihe *Tretí strana trojuhelníku* je tento jav označený pojmom „*ticho miesto faktu*“²⁴. Toto ticho býva zapríčinené rôznymi faktormi, ktoré ovplyvňujú ochotu jednotlivcov zdieľať svoje

22 MÜCKE, Pavel - VANĚK, Miroslav. *Tretí strana trojuhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, Karolinum, 2011. s. 19.

23 Rozhovor s Jessicou Horváthovou vedený Janou Oravcovou, 28.3. 2023 v Prahe.

24 MÜCKE, Pavel - VANĚK, Miroslav. *Tretí strana trojuhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, Karolinum, 2011, s. 136.

skúsenosti. Jedným z dôvodov môžu byť sociálne a kultúrne normy, ktoré ovplyvňujú, čo považujeme za vhodné alebo nevhodné zdieľať. Okrem toho sú zásadné individuálne osobnostné faktory. Introvertnosť osoby alebo predošlá negatívna skúsenosť môžu ovplyvniť dynamiku rozhovoru a narátori pristupujú k odpovediam zdržanlivo a opatrne. Aj keď narátor o niektorých témach odmieta hovoriť, existencia aspoň nejakého rozhovoru je pre tazateľa prínosná a ticho v rozhovore je možné podrobiť interpretácii. Na druhej strane sa môže stať, čo je prípadom aj tejto práce, že oslovení odmietne poskytnúť rozhovor. Neuvedenie dôvodu môže v tomto prípade predstavovať výzvu a zabrániť tak hlbšiemu porozumeniu. V tomto prípade je možné interpretovať aj samotný kontext a okolnosti, čo bolo dôvodom odmietnutia.

Pri kontaktovaní Slovákov, ktorí sa prisťahovali do Prahy v období normalizácie som ich oboznámila s témou, ktorá nebola politicky ladená a zameriavala som sa na aspekt každodennosti. Budeme sa rozprávať o vašom živote. Prichádzali otázky, prečo som sa zamerala práve na obdobie normalizácie. Pretože ma zaujíma ako sa vám vtedy žilo. Chcem byť vašim sprievodcom pri spomínaní a rozprávaní životného príbehu. Ukázalo sa, že ani argumentácia každodennosťou nebola prínosná a politickú klímu v tomto prípade nešlo oddeliť od každodenného života.

Často sa mi dostalo odpovede, ktorá upozorňovala na odlišnú politickú klímu v období a nedokážem tak pochopiť ich životné príbehy. Tento postoj sa objavuje na základe predpokladu, že životnému príbehu dokáže porozumieť len rovesník. Opakované odmietanie poskytnutia rozhovorov môže byť pre výskum v orálnej histórii kontraproduktívne, pretože zabraňuje v rozširovaní poznatkov a získavaní komplexnejších informácií. Konfrontácia odpoveďou, ktorá naznačovala môj nedostatok informácií o danom období, a preto nie je možné so mnou zdieľať životný príbeh, len prispieva k „uviaznutiu v začarovanom kruhu“, ktorý namiesto formovania komplexnejšieho obrazu minulosti prispieva k neporozumeniu medzi generáciami.

Po stotožnení sa s odpoveďou, že dôvodom odmietania nahrávať orálno-historické rozhovory je moja nedostatočná informovanosť a problém vyjadrovať sa na audiozáznam, prišla skúsenosť, pri ktorej som si začala klásť nové otázky. Veľmi prínosné bolo kontaktovanie jednej osoby, ktorá mi bola doporučená a odprezentovaná ako veľmi nápomocná a priateľská. Rozhovor prebehol telefonicky. Ozrejmila som proces s nahrávaním rozhovoru a dodala, že by sme sa porozprávali o živote príbehu. Ukázalo sa, že oslovená osoba sa chcela rozprávať len o kariére. Pristúpila som na túto možnosť, ale aj napriek tomu mi bolo vysvetlené, že kontaktovaná osoba má traumy, s ktorými sa nezveruje ani svojim blízkym a nahrávanie odmietla. Pri spätnej reflexii tejto interakcie som si uvedomila odlišnosť očakávaní oboch strán a postupné vymedzovanie sa druhej strany z rozhovoru.

Zároveň som si uvedomila, že kariéra môže byť u narátorov vnímaná ako maska, ktorou prezentuje svoje úspechy a dáva možnosť vybudovať pozitívny obraz o sebe a získať uznanie.

Vďaka zdieľaným prežitkom, ktoré sa predávajú ďalej medzi jednotlivými generáciami v rodine, som sa od svojich rovesníkov dozvedala informácie o starých rodičoch, ktorí prišli zo slovenského prostredia do Prahy. Väčšinou sa tieto príbehy týkali núteného príchodu. Prišli za prácou, pretože to bolo tak „dané“. Generácia mojich rovesníkov vníma asimiláciu starých rodičov, ak to vyjadríme explicitne, ako komickú. Opakuje sa ten istý model. Starí rodičia prichádzajú za prácou, snažia sa asimilovať do majoritnej spoločnosti ale nikdy sa im nepodarí dosiahnuť takú úroveň českého jazyka, v ktorej by boli nerozpoznatelní od väčšiny. Aby sme sa vyhli generalizácii, je potrebné si uvedomiť, že každý príbeh je individuálny, preto aj dôvody, ktoré sa týkajú spomenutej jazykovej otázky a asimilácie môžu byť rôzne. Pretože nedisponujem rozhovormi s narátormi, ktorí by mi tieto skúsenosti akokoľvek potvrdili, nechávam tieto témy stranou. Na čo ale chcem poukázať je pozorovanie, že skúsenosti jednotlivcov a situácie, ktorými si prechádzali mohli ovplyvňovať ich integráciu do spoločnosti, vzťahy s okolím a následne ich vnímanie vlastnej identity. To, ako sa vnímajú, má veľký dopad na spôsob sebaaprezentácie, čo vnímam ako dôležitý faktor pri hľadaní narátorov. Rovnako vnímam aj odporúčania narátorov. Väčšinou som získala kontakty na ľudí, ktorí by boli vhodnými reprezentantmi. Toto pozorovanie sa netýka skupiny súčasných slovenských študentov. Preto môžeme pracovať s hypotézou, že oslovení jednotlivci vnímajú svoje skúsenosti ako nevhodné pre diskusiu.

Pri vedení rozhovoru s narátorom z obdobia normalizácie sme sa dostali k téme tráum a nechote poskytovať rozhovory.

„Niekedy je to tam asi možno aj z toho generačného titulu. Do určitej miery by som ich aj v niečom mohol pochopiť, ale ja to práve vnímam, že ja sa zase v tom snažím ísť ďalej. Aj tá mamka. Tam veľmi hovoríme, keď sme teraz spolu, povedzme, raz za mesiac. Takže je to dobré aj pre jej psychiku, aby sa to tak pekne rozložilo. Ale dá sa povedať, že by sa to aj dalo chápať. Ale keď oni si to veľmi zatvrdia v sebe, ja si myslím, že im to psychicky a pre ich dušu nepomôže. Že to nie je dobrá cesta, ale to je len môj názor. Ono sa to niekedy ľahko hovorí, keď ľudia prežili niečo veľmi ťažké. To sú ťažké rozhodnutia a človek to musí rešpektovať.“²⁵

25 Rozhovor s Martinom Kormucíkom vedený Janou Oravcovou, 7.3. 2023 v Prahe.

Je teda možné vyvodit' záver, že existuje generačná rozdielnosť²⁶ v zdieľaní spomienok. Staršia generácia môže mať odlišné prístupy k spracovaniu traumatických udalostí. Výchova a rodinné prostredie²⁷ môžu mať vplyv na to, ako ich jednotlivci spracovávajú. Niekedy sa zdá jednoduchšie o týchto udalostiach opakovane nehovoriť, aby sa zabránilo opätovnému prežívaniu emocionálnej bolesti. V niektorých prípadoch to môže byť strach z odsúdenia alebo potreba zachovať si falošný „image“, ktorý sa snažia dosiahnuť tým, že sa vyhýbajú diskusiám v snahe zabrániť konfliktu. Týmto sa tvorí naša identita a formujeme si určité hranice, ktoré vytvárame vo výpovedi s inými.

Predošlé skúsenosti ma priviedli k záveru, že pri nahrávaní rozhovorov som zvolila voľný prístup, kde som im snažila poskytnúť priestor pre reflexiu rôznych perspektív. Preto moja prvá veta pri nahrávaní bola, aby sa mi dotyčná osoba predstavila a povedala svoj životný príbeh. A aby povedala to, čo si myslí, že je dôležité, aby som o nej vedela. Zaujímalo ma, ako na seba narátori nahliadajú. Čo si o sebe myslia. Ako sa vnímajú.

4. Literatúra a pramene

Téme Pražských Slovákov bola doteraz venovaná len nepatrná pozornosť. Preto neexistuje žiadna ucelená monografia, ktorá by sa venovala výhradne téme Slovákov v Prahe, či už máme na mysli obdobie tzv. normalizácie, alebo obdobie po roku 1989. Existujúce publikácie majú menší rozsah a nie vždy obsahujú dostatočnú hĺbku informácií. Po rozpade Československa v roku 1993 sa objavilo pár štúdií o Slovákoch v Prahe. Na Slovensko sa začalo nahliadať ako na zahraničie a preto sa Slováci ako „nová menšina“ stala centrom záujmu pre niektorých bádateľov. Z tohto dôvodu sa v záverečnej práci nevieme oprieť o žiadnu publikáciu, ktorá by sa zaoberala práve touto témou. Výber literatúry je teda zameraný na monografie, ktoré poskytujú všeobecné informácie o Slovákoch v Československu v období normalizácie, alebo monografie, ktoré sa týkajú československých vzťahov.

Pri tvorbe tejto záverečnej práce sa opieram o metodologický rámec orálnej histórie a využívam rozhovory s narátormi ako primárne historické pramene, ktoré som podrobila analýze a následne interpretácii. Vzniknuté rozhovory mi slúžili nielen ako zdroj nových informácií, ale vnímam ich ako veľmi podnetné pri objavovaní ďalších relevantných zdrojov. Väčšina narátorov sa zmieňovala

26 „Teraz sa tie traumy proste riešia, že sa o tom hovorí, že niečo také ako trauma vôbec existuje.“ Citácia je z rozhovoru, ktorý bol vedený so súčasnou slovenskou študentkou Terezou Homzovou, 14.3. 2023 v Prahe.

27 „Hovorím, my sme boli takto vychovávaní, ale u nás sa o niektorých veciach nikdy nehovorilo...“ Citácia je z rozhovoru, ktorý bol vedený s narátorom z obdobia normalizácie, Vojtechom Čelkom, 8.2. 2023 v Prahe.

o knihách, časopisoch alebo online dostupných materiáloch (napr. filmy, seriály, instagramové profily atď.), ktoré som považovala za zaujímavé a vhodné pre zaradenie do záverečnej práce. Pomohli mi k lepšiemu pochopeniu narátorov a poskytli referencie, ktoré mi napomohli k lepšiemu porozumeniu celej problematiky.

Medzi prvými zdrojmi, po ktorých som siahla, je kniha od Magdalény Rychlíkovej *Slováci v Praze. Vliv velkoměsta na jejich integraci do českého prostředí. Stručný společensko-kulturní a politický přehled*²⁸ a knihy od Heleny Noskovej, *O původu Slováků v Čechách*²⁹ a *Pražské ozvěny. Minulost a současnost Slováků v českých zemích*.³⁰ Kniha Magdalény Rychlíkovej sa zaoberá Slováckmi v českej metropole z historického a demografického hľadiska. Práca je rozdelená do piatich oddielov, ktoré sa venujú slovenskej otázke v Prahe od 19. storočia až do roku 1992. Pre nás budú dôležité kapitoly venujúce sa časovým etapám od roku 1968. Od autorky pridávam text *Fenomén domova*³¹, ktorý si kladie otázku, ako ponímajú domov Slováci, ktorí sa rozhodli žiť v Prahe. Pretože spolužitie v jednom štáte nezaručovalo rovnaké znaky v mentalite, alebo v kultúre, knihy Heleny Noskovej ponúkajú etnologicko-historický pohľad na Slovákov v Prahe. Tieto dve knihy zachytávajú Slovákov v českých krajinách ako jeden z príkladov veľkej, rozptýlenej minority, so širokou škálou záujmov. Od rovnakej autorky pridávame aj príspevky v publikáciách a zborníkoch.³² Keďže sa spomenutá autorka dlhodobo zaoberá touto témou, jej práca sa odráža v rozsiahlom portfóliu publikácií a článkov, ktoré vytvárajú pevný základ v oblasti tejto problematiky. Okrem toho, že sa vybrané zdroje zaoberajú primárne Slováckmi žijúcimi v Prahe, autorky týchto textov sú Slovenky žijúce v tejto českej metropole. Faktom je, že autorky sa pozerajú na túto tému z rôznych perspektív a ich príslušnosť k tejto skupine poskytuje náhľad na tému s osobným porozumením.

28 RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. *Slováci v Praze*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011. ISBN 978-80-87112-55-7.

29 NOSKOVÁ, Helena. *O původu Slováků v Čechách*. Praha: Trilabit, 2001. ISBN 80-902681-1-0.

30 NOSKOVÁ, Helena. *Pražské ozvěny. Minulost a současnost Slováků v českých zemích*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2014. ISBN 978-80-7285-178-2.

31 RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. Fenomén domova, in. *Folia ethnographica*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010, s. 3 – 12.

32 Z vybraných textov je možné spomenúť Slováci v českých zemích a v České republice z publikácie *Úvod do antropologie etnických menšin*, alebo Slovenská národnostní menšina v České republice ve dvaceti letech svobody z publikácie *Identita národnostních menšin a integrace cizinců střední a východní Evropy ve dvaceti letech svobody*.

Jednou zo zvolených kníh je *Slovenská kultúra v rokoch 1968 – 1970*³³ od Eleny Londákovovej. Predkladaná kniha sa zaoberá kultúrou na území Slovenska v rokoch 1968 – 1970. K záverečnej práci je kniha prínosná z hľadiska kultúrnych pomerov ktoré prevládali v danom období na Slovensku. Kniha sa zaoberá skúmaným obdobím len okrajovo, ale z hľadiska doplnenia informácií o kultúrnych pomeroch ju hodnotíme ako obohacujúcu. Kniha má teda informatívnu funkciu ohľadom o umeleckých prejavoch v historickom kontexte.

Ďalším zdrojom je novinka na knižnom trhu a to *Slovensko 30 let poté*³⁴ a *Slovenské století*³⁵ od Pavla Kosatíka, českého novinára, ktorý sa zaoberá súčasnými dejinami. Knihy mi niekoľkokrát odporučili narátori a aj oslovení, s ktorými som mala nahrávať rozhovory k diplomovej práci. Preto ma zaujíma, aké sú ich motívy a prečo sa im práve tieto knihy zdajú prínosné v téme spolunažívania Čechov a Slovákov. Kniha Slovenské století sa zaoberá dejinami Slovákov od roku 1918 a spoločnými česko-slovenskými vzťahmi. Dôležité bude v tomto prípade nielen obdobie 70. rokov, ale aj predchádzajúce desaťročia, ktoré formovali vzťahy týchto dvoch národov. Už podľa názvu je zjavné, že kniha Slovensko 30 let poté sa bude zameriavať na kroky slovenskej spoločnosti po rozdelení spoločného štátu s Českom a v akej situácii sa Slovensko nachádza dnes. Knihy môžu byť prínosné aj z toho dôvodu, že autor má od slovenského diania odstup a lepšie tak môže reflektovať niektoré javy, ktoré sa môžu „domácim“ zdať banálne.

Ďalej som svoju pozornosť venovala monografiám, ktoré sa zaoberajú dejinami Československa v období normalizácie a československými vzťahmi v spomínanom období. V tejto práci budú prínosné hlavne z politologického hľadiska a napomôžu k lepšiemu pochopeniu toho, ako Česi a Slováci pristupovali k normalizácii. Sú to napríklad *Dejiny Slovenska*³⁶ od Dušana Kováča, *Česi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914 – 1992*³⁷ od Jana Rychlíka, alebo *Slovensko a režim normalizácie*³⁸, ktorá mapuje odlišný priebeh normalizácie v Českých krajinách a na Slovensku. Aby boli lepšie vysvetlené udalosti roku 1968 a čo predchádzalo zmenám motivácií v

33 LONDÁKOVÁ, Elena. *Slovenská kultúra v rokoch 1968 – 1970*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2015. ISBN 9788022414609.

34 KOSATÍK, Pavel. *Slovensko 30 let poté*. Praha: Práh, 2022. ISBN 978-80-7252-949-0.

35 KOSATÍK, Pavel. *Slovenské století*. Praha: Torst, 2021. ISBN 978-80-7215-686-3.

36 KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-099-9.

37 RYCHLÍK, Jan. *Česi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914 – 1992*. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3.

38 KMEŤ, Norbert a Juraj MARUŠIAK. *Slovensko a režim normalizácie*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003. ISBN 80-7165-390-X.

sťahovaní do Prahy, použijeme knihu od Zdeňka Doskočila *Duben 1969*.³⁹ Táto monografia mapuje Husákov nástup k moci. V tejto práci by bola prínosná svojím pohľadom na zmenu v systéme a ako sa to dotklo Čechov a Slovákov.

Ako už bolo spomenuté, konkrétne dejinami Slovákov v Prahe sa nezaobera veľké množstvo monografií. Dovolím si tvrdiť, že táto téma bola obsiahnutá v knihách vždy len vo všeobecnosti a nevenovala sa jej veľká pozornosť. Preto som sa pri bádani zamerala na články, ktoré by výskum mohli posunúť k ďalším záverom. Jedným z nich je *Bludný kruh „zdokonalování plánovitého řízení“ československé ekonomiky (1978-1985)*⁴⁰ od Drahomíra Jančíka. Článok má hospodársko-ekonomický charakter, ktorý nám môže priblížiť ekonomické dianie v normalizačnom Československu a následný vplyv na Slovákov. V počiatkoch výskumu som vychádzala z predpokladu, že Slováci odchádzali do Prahy za zlepšením životnej úrovne, preto ma zaujíma aj táto stránka problému. V nadväznosti k predchádzajúcemu zdroju je zaujímavý článok, ktorý svojím názvom môže podnecovať k rôznym otázkam, a to *Slovensko „vykořisťované“, či „vykořisťující“? Komparace hospodářského a sociálního vývoje Slovenska a českých zemí v letech 1955 – 1983 optikou statistických pramenů*⁴¹ od Jana Slavíčka. Už z názvu je badateľné, že sa jedná o spracovanie údajov, ktoré komparujú hospodársky a sociálny vývoj Slovenska a českých krajín.

V neposlednom rade som do výskumu zaradila diplomové práce, ktoré sa zaoberajú Slovákmí v Českej republike a v hlavnom meste. Sú to *Súčasní slovenskí migranti v Prahe (k procesom ich adaptácie)*⁴² od Martiny Maťaškovej a *Proměna identity slovenské menšiny po roce 1989 – Sociální integrace v rámci České republiky*⁴³ od Simony Rulcovej. Práce sú vzhľadom k ich výskumu značne rozšírené a zaoberajú sa Slovákmí na celom území českej republiky.

39 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969*. Praha: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-204-2.

40 JANČÍK, Drahomír. Bludný kruh „zdokonalování plánovitého řízení“ československé ekonomiky (1978-1985). In PETRÁŠ, Jiří; SVOBODA, Libor. *Znormalizováno: Československo v letech 1978-1985*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020. ISBN 978-80-88292-75-3.

41 SLAVÍČEK, Jan. Slovensko „vykořisťované“, či „vykořisťující“? Komparace hospodářského a sociálního vývoje Slovenska a českých zemí v letech 1955 – 1983 optikou statistických pramenů. In PETRÁŠ, Jiří; SVOBODA, Libor. *Znormalizováno: Československo v letech 1978-1985*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020. ISBN 978-80-88292-75-3.

42 MAŤAŠKOVÁ, Martina. *Súčasní slovenskí migranti v Prahe (k procesom ich adaptácie)*. Nitra, 2014. Diplomová práca. Univerzita Konštantína filozofa, Filozofická fakulta. Katedra etnológie a folkloristiky. Vedúci práce Prof. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.

43 RULCOVÁ, Simona. *Proměna identity slovenské menšiny po roce 1989 – Sociální integrace v rámci České republiky*. Praha, 2015. Diplomová práca. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Ústav etnologie. Vedúci práce Prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.

V rámci realizácie výskumu som okrem odbornej literatúry použila aj prvky krásnej literatúry a filmu, ktoré boli pre mňa inšpiratívnym faktorom. Spomeniem Olgu Tokarczuk⁴⁴, reportáže Mariusza Szczygiela⁴⁵ a film Kristove roky od Juraja Jakubiska.

5. Praha, matka měst

Práca sa zameriava na Slovákov žijúcich v Prahe, ale je dôležité ujasniť si špecifické postavenie tohto mesta, aby sme lepšie pochopili proces adaptácie. Slovákom v Česku bolo venovaných niekoľko záverečných prác. Žiadna z nich sa ale nezameriava konkrétne na Prahu. Z tohto hľadiska je dôležité podotknúť, že konkrétne mesto Praha predstavuje pre tému Slovákov osobitný kontext. Je dôležité zohľadniť fakt, že možnosti, ktoré ponúka hlavné mesto sú odlišné od iných miest v Česku, kde sa Slováci rovnako usádzali alebo sem cestovali na sezónne práce.

Pre kapitolu som vybrala mierne archaicky znejúci názov „*Praha, matka měst*“⁴⁶, s ktorým som sa stretávala u Slovákov, ktorí absolvovali výlet do Prahy a nezabudli sa tým pochváliť. Usmievajúci sa turisti na Karlovom moste s Pražským hradom v pozadí⁴⁷, pivo v autentickej hospodě na Staromestskej a k tomu citáty zdôrazňujúce veľkosť Prahy pôsobili vždy efektným dojmom. Najväčší dojem budia študenti alebo absolventi univerzít, ktorí hneď po ozrejmí, že ich alma mater a študentský život sú situované v Prahe, naberajú na vážnosti. Tento trend, opis Prahy ako obdivuhodného mesta s bohatou históriou a kultúrou, ma priviedol k otázke, kde tkvie pôvod tohto vyjadrenia a prečo je pre Prahu príznačných toľko motívov? V tomto kontexte môžeme chápať Prahu ako entitu s vlastnou identitou, ktorá sama formovala a formuje identitu svojich obyvateľov. Ale naopak aj títo obyvatelia sú faktormi, ktoré formujú identitu mesta svojimi aktivitami. Keď Slováci odchádzali na cestu, brali si so sebou aj svoju batožinu so stereotypmi, pojmami a myšlienkovými návykmi.

Život v zahraničí predstavuje výraznú skúsenosť, kedy naberať nové podnety a tým prehodnocujeme svoje staré vzorce a dochádza k zmene identity. V tomto bode je dôležité položiť

44 TOKARCZUK, Olga. *Vnímatel vypravěč*. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1144-0.

45 SZCZYGIEL, Mariusz. *Láska nebeská*. Praha: Máj, 2012. ISBN 978-80-7363-486-5.

46 Existujú aj iné formy tohto prívlastku, napríklad Praha „zlatá“ („aurea“) alebo „stověžatá“. Pojem Praha, matka měst („Praga mater urbium“) označuje materskú pozíciu Prahy a zároveň vyjadruje potrebu geografického ukotvenia národnej identity.

47 Panoráma Hradčan, Karlovho mostu a Vltavy predstavuje dominantu a často sa považuje za obraz, ktorý vykresľuje Prahu ako celok. KURZ, Michal. *Za novou Prahu! Tradice, vize a budování (obrazu) města po roce 1945*. diplomová práca, 2015. s. 32.

si otázku, do akej miery berú Slováci, či už tí, ktorí prišli v období normalizácie, alebo v súčasnosti, Prahu ako mesto v zahraničí. U všetkých narátorov jednoznačne prevláda názor, že Českú republiku neberú ako zahraničie. V tomto prípade ide o faktor sťahovania sa do veľkého mesta, ktoré ponúka množstvo možností. Mohlo by sa očakávať, že tento jav bude prevládať u narátorov, ktorí sa prisťahovali do Prahy v období normalizácie. Tento fenomén je badateľný aj u súčasných slovenských študentov, ktorí české prostredie nevnímajú ako zahraničie.

V kontexte skúmania adaptácie Slovákov žijúcich v Prahe je dôležité uchopiť špecifické postavenie tohto mesta, aby sme lepšie porozumeli procesu, ktorým prechádzajú jednotlivci pri adaptácii na nové prostredie. Zatiaľ čo Slovákom v Česku bolo venovaných niekoľko záverečných prác, ktoré sa zameriavali na ich skúsenosti, väčšina týchto prác nezohľadňovala špecifickosť Prahy ako miesta, kde sa mnohí Slováci usadili. Avšak pri skúmaní adaptácie Slovákov v Prahe je dôležité brať do úvahy, že toto konkrétne mesto predstavuje osobitný kontext.

Praha ako hlavné mesto Českej republiky disponovala a disponuje rôznymi možnosťami a prostredím, ktoré sa odlišujú od iných českých miest, kde sa Slováci tiež usadzovali alebo kam cestovali za sezónnou prácou. Preto je významné chápať Prahu ako entitu s vlastnou identitou, ktorá formovala a stále formuje identitu svojich obyvateľov. Na druhej strane sú však aj samotní obyvatelia faktormi, ktoré prostredníctvom svojich aktivít formujú identitu mesta.

„Ja tu mám už od malička kamarátku a už ako maličké sme si sľúbili, že proste budeme mať vedľa seba bývanie. Vždy to bol taký môj dream, že som chcela bývať v Prahe. Ja som chodila každé leto na prázdniny už od mojich dvanástich a tá Praha sa mi zaryla do kože. Proste som tam chcela byť, tak som sa v devätnástich rozhodla presťahovať do svojho spolubývajúceho, takého share apartment bytíku, kde som žila s ďalšími cudzincami.“⁴⁸

Slováci, ktorí sa rozhodli usadiť v Prahe, často prejavujú obdiv a fascináciu voči tomuto mestu. Tento jav možno pripísať ich pozitívnym skúsenostiam spojeným s turistikou alebo štúdiom v Prahe, ktoré im priniesli pohľad na bohatú históriu, kultúru a atrakcie tohto mesta. Pre mnohých sa Praha stala symbolom obdivuhodného miesta s významnou historickou hodnotou a kultúrnym bohatstvom.

Pri skúmaní adaptácie Slovákov v Prahe je tiež dôležité brať do úvahy individuálne skúsenosti a pohľady jednotlivcov. Zatiaľ čo niektorí môžu vnímať Prahu len ako prechodné obdobie alebo miesto pre rozvoj svojich kariérnych ambícií, iní môžu vnímať túto skúsenosť ako nový začiatok a

48 Rozhovor s Paulínou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 9.3. 2023 v Prahe.

príležitosť na osobnostný a profesijný rast. Prispôsobenie sa novému prostrediu a rozvoj vlastnej identity v rámci pražskej kultúry a spoločnosti predstavujú výzvy, s ktorými sa jednotlivci stretávajú v procese adaptácie. Celkovo je skúmanie adaptácie Slovákov v Prahe dôležitým prístupom na porozumenie ich skúseností a vplyvu, ktorý má tento prechod do veľkomesta na ich životy a identitu.

Pri skúmaní adaptácie Slovákov v Prahe je dôležité zohľadniť aj aspekt kolektívnej pamäte, pretože táto skupinová pamäť môže ovplyvňovať vnímanie a formovanie identity jednotlivcov. Kolektívna pamäť zahŕňa spoločné historické udalosti, kultúrne symboly a tradície, ktoré sa prenášajú medzi generáciami a môžu mať významný vplyv na skúsenosti a postoj jednotlivcov voči miestu, ako je Praha.

V prípade Slovákov v Prahe je dôležité skúmať, ako kolektívna pamäť ovplyvňuje ich vnímanie a vzťah k tomuto mestu. Napríklad, romantická predstava Prahy ako „matky miest“ a obdiv voči jej historickému významu môže byť odvodená zo spoločnej pamäte a kultúrnych referencií, ktoré sú súčasťou slovenskej kultúry a kolektívnej identity. Tieto symboly a spomienky môžu mať významný vplyv na formovanie postojov a motiváciu Slovákov, ktorí sa rozhodli usadiť v Prahe. Napríklad, spomínanie na návštevy Prahy v detstve, spolu s pozitívnymi dojmami o bohatstve kultúry a histórie, môže podporiť túžbu a snahu Slovákov získať prístup k týmto hodnotám a skúsenostiam prostredníctvom života v Prahe.

„Bola som v Prahe s mamou a tak sa mi zapáčila, že som si povedala, že určite chcem študovať v Prahe. No a tam to už bolo jasné, že chcem študovať umenie a rozhodla som sa pre tú Prahu. Bola som na strednej škole na výlete a zamilovala som sa do Prahy a hovorím si, tu musím bývať.“⁴⁹

Zároveň je dôležité pripomenúť, že aj samotní Slováci, ktorí sa usadili v Prahe, prispievajú k formovaniu kolektívnej pamäti tohto miesta. Ich skúsenosti, príbehy a interakcie s miestnymi obyvateľmi prispievajú k obohacovaniu pražskej kultúry a spoločenstva. Týmto spôsobom sa vzájomné ovplyvňovanie medzi kolektívnou pamäťou Prahy a skúsenosťami Slovákov vytvára dynamický proces, ktorý formuje a transformuje identitu tohto veľkomesta.

Zlúčenie individuálnych skúseností s kolektívnou pamäťou môže poskytnúť dôležitý kontext pre skúmanie adaptácie Slovákov v Prahe a ich vzťahu k tomuto mestu. Porozumenie tejto dynamiky umožňuje lepšie pochopenie toho, ako vnímanie Prahy ako „matky mest“ a prechodu do väčšieho mesta ovplyvňuje formovanie identity a skúsenosti Slovákov žijúcich v Prahe.

49 Rozhovor s Evou Chmelovou vedený Janou Oravcovou, 27.2. 2023 v Prahe.

Jedným z atribútov kultúrnej pamäte je konkretizácia identity alebo vzťah ku skupine. Assmann to definuje ako uchovávanie súborov vedenia určitej skupiny, z ktorej odvodzuje vedomie svojej jednoty a jedinečnosti. Predmety kultúrnej pamäte sa vyznačujú určitým druhom identifikujúca určenosť v pozitívnom („toto sme my“) či negatívneho zmyslu („toto je náš protiklad“).

Kultúrna pamäť je súbor spoločných hodnôt, tradícií a symbolov, ktoré definujú a identifikujú určitú skupinu ľudí. V prípade Slovákov žijúcich v Prahe zahŕňa táto kultúrna pamäť ich jedinečnú identitu a pripája ich k svojej skupine. Skúsenosti a spomienky, ako aj spoločné tradície a symboly, posilňujú pocit súdržnosti a príslušnosti ku kolektívnemu "my".

Ak vzorka ukazuje, že niektorí Slováci v Prahe sa veľmi rýchlo asimilujú a necítia potrebu identifikovať sa ako Slováci, potom to tiež odráža rôznorodosť skúseností a perspektív jednotlivcov v danej populácii. Asimilácia je proces, v ktorom jedinec prijíma kultúru a hodnoty hostiteľskej spoločnosti a integruje sa do nej.

Tí Slováci, ktorí sa rýchlo asimilujú v Prahe a necítia potrebu silnejšej slovenskej identifikácie, môžu mať rôzne dôvody a motivácie. Môže to byť spôsobené osobnými preferenciami, snahou o prispôbenie sa novému prostrediu, hľadaním lepších príležitostí alebo inými faktormi. Každý jedinec má individuálny prístup k svojej identite a spôsobu, ako ju definuje a vyjadruje.

„Niektoré veci sme nepoznali. To bol náš život, ktorý sme žili. Napríklad sa mi stalo, že už keď som bol v Prahe a chodieval som na angličtinu do jazykovej školy, tak práve hovorila tá lektorka, že Praha je také smutné mesto. Lektorka bola z Anglie, ktorá prišla v 90. roku. A mne to také nepripadalo, pretože nič iné som nepoznal. Nemal som tú mieru. Ja som poznal dobre život v NDR, lebo som tam mal veľa priateľov, ale oni mali tiež taký život, ako sme mali my.“⁵⁰

Citát narátora z obdobia normalizácie naznačuje, že niektorí ľudia nemali možnosť porovnávať a skúmať iné životné skúsenosti, čo viedlo k tomu, že prijímali svoje vlastné prostredie ako jediná realitu. Vzhľadom na obmedzený prístup k informáciám a kontakty so zahraničím, ich vnímanie bolo ovplyvnené nedostatkom porovnávacích referenčných bodov. V citáte sa vyjadruje, že aj keď anglická lektorka považovala Prahu za smutné mesto, narátor to tak nevnímal, pretože nemal iné skúsenosti, na základe ktorých by mohol porovnávať. Jeho skúsenosti sa obmedzovali na život v NDR, kde aj jeho priatelia mali podobné skúsenosti. Tento kontext ukazuje, že nedostatok porovnávacej mierky viedol k obmedzenému vnímaniu a akceptácii existujúcej reality.

50 Rozhovor s Vojtechom Čelkom vedený Janou Oravcovou, 8.2. 2023 v Prahe.

6. Slováci v Prahe ako menšina alebo komunita?

V nasledujúcej kapitole by som sa rada venovala postaveniu Slovákov v Prahe a ako sa identifikujú k kontexte svojej pozície v českom prostredí. Identifikujú sa ako menšina alebo komunita?

Prečo považujem za potrebné ujasniť si tieto pojmy? Počas terénneho výskumu som sa stretla so špecifickými odozvami na tému Slováci ako menšina v Česku. V mojom prípade boli otázky smerované konkrétne na oblasť Prahy. Väčšinou prichádzali reakcie typu, že sa nevnímajú ako menšina. Ešte zaujímavejší bol postreh, že žiadna slovenská menšina v Prahe neexistuje. To ma priviedlo k otázkam, aké sú motívy tohto presvedčenia. Ide len o otázku definície, čo znamená menšina, alebo sa za tým skrývajú iné faktory, ktoré ovplyvňujú obraz o Slovákoch v Prahe ako o minoritnej spoločnosti? Na prvom mieste je dôležité ozrejmiť si, čo tieto pojmy znamenajú a v akých súvislostiach sa používajú. Sú Slováci v Prahe menšinou, komunitou alebo migrantmi?

Podľa Slovníkového portálu Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra pojem menšina označuje „*spoločenstvo ľudí rovnakej národnosti, s vlastným jazykom, kultúrou a obyčajmi, obývajúce určitú časť územia štátu bez toho, aby bolo toto spoločenstvo štátotvorným subjektom*“, alebo „*skupina s istými spoločnými znakmi (farba pleti, náboženské vyznanie, politická príslušnosť a pod.) v odlišnom väčšinovom prostredí, v ktorom ju tieto znaky znevýhodňujú*.“⁵¹

Pozrime sa teraz na pojem komunita. Je to „*spoločenstvo ľudí v istom priestore, s osobitým spôsobom života, so spoločnými záujmami, tvoriace zväčša ucelenú jednotku*.“⁵²

Keď sa pozrieme na tieto dve definície, je zjavné, že nie sú presné na označenie Slovákov v Prahe. Túto skupinu je náročné rozlíšiť od českej majority, nevykazujú žiadne znaky, ktoré by ich znevýhodňovali voči majoritnej spoločnosti a neobývajú určitú časť územia.

Ak sa pozrieme na Menšinový zákon, ten definuje príslušníka národnostnej menšiny ako občana Českej republiky, „*ktorý sa hlási k inej než českej národnosti a prejavuje pranie byť považovaný za príslušníka národnostnej menšiny*.“⁵³ Zo zákona vyplýva, že pre stotožnenie sa s národnostnou menšinou je potrebné, aby jednotlivci vyjadrili pranie byť príslušníkom danej menšiny. Patriť do menšiny má deklaratívny charakter.

Pri vedení terénneho výskumu mi tento fakt podporili aj narátori. Tí mi na otázku, či vnímajú Slovákov v Prahe ako menšinu alebo komunitu odpovedali, že nepovažujú za správny ani jeden z

51 <https://slovník.juls.savba.sk/?w=men%C5%A1ina>

52 <https://slovník.juls.savba.sk/?w=komunita>

53 <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/mensiny/narodnostni-mensiny-15935/>

týchto pojmov. Taktiež nie je viditeľná zmena vo vnímaní týchto pojmov u respondentov rôznych generácií.

„Ja sa priznám, že nie. Ja som tu mal pár príbuzných a oni sa tak rozleteli. Keď som kontakte, tak skôr s tými ľuďmi, čo zostali na Slovensku.“⁵⁴

„Ja som nikdy nepocitovala Slovákov žijúcich v Čechách ako menšinu. Aj keď sme po revolúcii založili Spolok Slovákov žijúcich v Čechách. Ale nebolo to založené ako zapísaný spolok ako sa to robí teraz, ale tak, že sme sa dohodli. Ale to bolo možno pri predstave, že spolu budeme viac komunikovať a viac tvoriť. Lebo všetci tí ľudia, ktorí tam boli, boli buď novinári alebo režiséri, alebo od umenia výtvarníci. A nikdy ten spolok nepracoval ako komunita. Ani nemám pocit, že by Slováci žijúci v Prahe pracovali ako komunita. Samozrejme, je určitý okruh ľudí, ktorí spolupracujú viac s Domom slovenskej kultúry, niektorí spolupracujú menej. Ale samozrejme, že keď stretnem niektorých ľudí z Limbory⁵⁵ a zakladateľov Limbory, tak samozrejme sa všetci poznáme. Ale nie, nepocitujem to ako komunitný život alebo ako život menšiny, ktorá má pocit, že je ohrozená. Myslím si, že zo strany Čechov som sa necítila nikdy ohrozená. Ani ako Slovenka, dokonca ani ako žena v profesii, ktorú študovali vtedy všetci chlapi.“⁵⁶

Použitie výpovede prislúchajú narátorom z obdobia normalizácie. Nasledujú úryvky z rozhovorov, ktoré prináležia narátorom zo skupiny súčasných slovenských študentov.

„Nikdy to tak nevnímame ako oddelenú skupinu, že by som povedal, že to je ako komunita. Ako keď si predstavíš tie štvrte v zahraničí, keď sa húfne prichádzalo do Ameriky a naozaj sa urobili komunity ľudí. Nepríde mi, že sme exkluzívne komunita. Že by sme sa cítili tak, že niečo nás spája a preto sa tak bavíme. Skôr by som povedal, že to je naozaj taká tá náhoda⁵⁷, že sme sa stretli.“⁵⁸

54 Rozhovor s Martinom Kormucíkom vedený Janou Oravcovou, 7.3. 2023 v Prahe.

55 Slovenský folklórny súbor pôsobiaci v Prahe.

56 Rozhovor s Jessicou Horváthovou vedený Janou Oravcovou, 28.3. 2023 v Prahe.

57 Vzhľadom na vysoký počet Slovákov v Prahe je takmer nemožné, že sa nebudú medzi sebou spontánne stretávať a nadväzovať kontakt. Spontánne vzájomné stretnutia a komunikácia Slovákov v Prahe môžu byť vnímané ako podvedomý jav, ako prejav vzájomnej blízkosti, ktorá je založená na spoločnej minulosti v rovnakom priestore, pričom je dôležitým aspektom aj jazyk, slovenčina.

58 Doplnenie z rozhovoru s Tomášom Červeňom vedený Janou Oravcovou, 5.3. 2023 v Prahe: *„V podstate skupina, ktorú máme teraz na Matfýze, tak sme takmer čiste slovenská. Čo je úplne komické. Dali sme sa dokopy ako sme mali nejaké paralelky. Tak sme sa tam viac zgrupili a bolo to úplne náhodné.“*

Osobne som si nevyberal kamarátske vzťahy podľa toho, akej národnosti sú, ani že by sme robili nejaké akcie. Ale berieme s nami na Slovenskú noc⁵⁹ aj našich českých kolegov. “⁶⁰

„Ale aby som registrovala nejakú komunitu, komunitu rovnakých ľudí, ktorí sa niekde stretávajú, tak to nie. Skôr asi registrujem takú svoju vlastnú komunitu. (...) To je kvôli tomu, že sú to takí ľudia, čo rovnako zmýšľajú, ľavičiarcky, alternatívne. Takže asi kvôli tomu, ale že by to bola nejaká komunita. Jediná komunita, ktorú vnímam, je skupina na Facebooku, že „Slováci v Prahe“, to je všetko. “⁶¹

Z týchto výpovedí vyplýva, že narátori sa aj napriek generačnému rozdielu zhodujú na vnímaní identity a príslušnosti Slováka v Prahe. Slovákov v Prahe nevnímajú ako menšinu ani komunitu. Zároveň vnímajú svoju vlastnú komunitu, ktorá sa formuje na základe zhodných záujmov a hodnôt. Záleží na ideologickej a hodnotovej báze jednotlivca. Z výpovedí vyplýva, že narátori vnímajú život v českom prostredí „symbioticky“⁶² a necítia sa vyčlenení. To je zrejme jeden z dôvodov, prečo nemajú potrebu vytvárať komunitu Slovákov v Prahe. Pojem menšina môžeme v tomto prípade používať z hľadiska právneho. Na úrovni sociologickej si môžeme položiť otázku, ako nahliadať na Slovákov v Prahe a je jazyková blízkosť dôvodom, že sa nepovažujú v Prahe za menšinu? Identita je subjektívna záležitosť, ktorá závisí od osobného vnímania a hodnotového rebríčka jednotlivca. Súčasná spoločnosť je často charakterizovaná individualizmom a globalizáciou, čo môže spôsobiť, že jednotlivci sa viac sústredia na svoje individuálne identity a tie uprednostňujú pred národnou identitou. Ak sa na to pozrieme z hľadiska minulého režimu, tento postoj môže prevládať u narátorov pochádzajúcich zo stredoeurópskych rodín⁶³, alebo u tých, ktorí boli v bezprostrednom kontakte s odlišnou kultúrou.⁶⁴

59 Párty Slovákov žijúcich v Prahe a v Brne.

60 Rozhovor s Tomášom Červeňom vedený Janou Oravcovou, 5.3. 2023 v Prahe.

61 Rozhovor s Klárou Slávikovou vedený Janou Oravcovou, 10.3. 2023 v Prahe.

62 Výraz bol použitý v rozhovore, ktorý bol nahrávaný s Renátou Kubišovou, vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

63 „Môj otec bol Maďar z Banskej Bystrice, ktorý sa stal Slovákom v roku 1929 a to len zhodou okolností, že jeho otec išiel, zasial a išiel ďalej. Čo s tým Maďarom mal spoločného? Ale preto, že otec bol Maďar, on bol tiež Maďar a bol v Banskej Bystrici v strede Slovenska. Moja mama je Nemka zo Severnej Moravy, ktorá len tým, že potom žila na Slovensku, nebola odsunutá. A moja mama hovorila celý život po slovensky čo si ju pamätám. Môj otec hovoril osemnástimi jazykmi, z toho dvanástimi tak, že mohol prekladať. A kde ja mám pociťovať, že mňa niekto ako Slováka utláča? Toto je aj otázka výchovy. Keď tvoj tato bude furt nadávať na tých Čechúňov, tak samozrejme, že budeš cítiť, že si utlačovaná. Keď ti to nikto nepovie. A žili sme v Južoslávii, v Poľsku, žila som na Kube. Nikdy som nemala príležitosť a nikdy mi žiadny Čech neublížil tak, aby som mohla povedať, že to je preto, že je Čech.“ Úryvok je z rozhovoru. V tomto prípade som sa rozhodla narátora anonymizovať.

„...okrem toho, ja som tam študovala s partiou tých Juhoslávco, ktorí sú veľmi významní pre juhoslávsku kinematografiu. I keď teraz neviem, trošku sa povadili všetky tie druhy a tie národnosti. Takže sme žili v takom, dalo by sa povedať, ja použijem slovo Juhoslávia, juhoslávsko-poľsko-českom... československom, ako v takej väčšej parte. A kde sme sa teda furt vadili⁶⁵ a tvorili a boli sme veľkí umelci a boli sme všetci na tej FAMU.“⁶⁶

V tom čase existovala spolupráca medzi študentmi z krajín socialistického bloku. Napriek politickým obmedzeniam sa zdá, že v tomto prostredí pretrvávalo povedomie o spoločnom kultúrnom dedičstve. Títo študenti sa identifikovali ako umelci a boli súčasťou väčšej skupiny, kde spolu interagovali a tvorili. Ich identita bola ovplyvnená spoločnými kreatívnymi snahami a prevládala nad národnou identitou. Narátori z obdobia normalizácie sú z umeleckého prostredia, kde tvoria, alebo sa v tomto priestore pohybujú. Politický kontext mohol spôsobiť, že narátori prejavovali iné aspekty svojej identity a prezentovali ju formou umenia, čím sa otázka národnej identity dostala do úzadia.

Vráťme sa ale k tomu, ako pomenovať Slovákov žijúcich v Prahe. Ak sa nehodí pojem menšina a komunita, skúsme sa teda pozrieť na slovo migrant. Migrant „*mení miesto pobytu s cieľom usadiť sa v inom štáte. Kto odišiel zo svojej krajiny, obyč. z politických, náboženských dôvodov.*“⁶⁷ Tento pojem definuje status Slovákov v Prahe presnejšie. V štúdiu o priestorovej koncentrácii Slovákov, Ukrajincov a Vietnamcov v Prahe⁶⁸, sú Slováci označení slovným spojením komunita imigrantov. Slovo migrant ale nesie negatívne konotácie a je často spojené s negatívnymi predsudkami a stereotypmi. Preto budem preferovať synonymum prisťahovalec⁶⁹ a to z dvoch dôvodov. Po prvé, tento termín presnejšie a neutrálnejšie popisuje jednotlivca, ktorý sa rozhodol zmeniť miesto trvalého pobytu z jedného miesta do druhého. Prisťahovalci sú ponímaní vo svetle životného zlomu. V tomto zmysle ide o jedincov, ktorí opúšťajú svoj domov, aby našli nový domov.⁷⁰

64 „*Sociálne vnemy som mal také, že tam bolo veľmi dobre vidieť, ako z toho povedzme komunizmu/socializmu a aj toho západu, lebo do tých kúpeľov chodilo veľa ľudí zo západu. V mojom veku okolo desať až pätnásť rokov bola veľmi vnímateľná veľká skupina aj arabskej klientely.*“ Úryvok je z rozhovoru, ktorý bol nahrávaný s Martinom Kormucíkom, vedený Janou Oravcovou, 7.3. 2023 v Prahe.

65 Hovorový výraz pre prudkú výmenu názorov, ktorá sa neustále opakuje.

66 Rozhovor s Jessicou Horváthovou vedený Janou Oravcovou, 1.4. 2023 v Prahe.

67 <https://slovník.juls.savba.sk/?w=migrant>

68 VALENTA, Ondřej. Cizinci v Praze: prostorové koncentrace Slováků, Ukrajinců a Vietnamců. In. *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha: Academia, 2012, s. 92.

69 Kto sa prisťahoval niekam z iného kraja. <https://slovník.juls.savba.sk/?w=pris%C5%A5ahovalec>

70 SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědení o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 117.

Po druhé, výskum prirodzene poukázal na to, že narátori z obdobia normalizácie nevnímali prechod zo slovenského prostredia do českého ako odchod do zahraničia. Proces sťahovania sa do českého prostredia berú v rozsahu presunu do iného mesta, čo je vzhľadom na dobový kontext prirodzená reakcia. Tento trend pretrváva aj u súčasnej generácie. Narátori sa zhodli na tom, že presťahovanie sa do Prahy nevnímali ako odchod do zahraničia, ale ako odchod do iného mesta v rámci jedného štátu. Zmenu viac vnímali v kontexte prechodu do väčšieho mesta, zrýchlenia životného štýlu a rozšírenia možností. V nasledujúcej časti sa pozrieme, ako svojimi výpoveďami podporujú tieto javy narátorky mladšej generácie (ukážka 1.) a staršej generácie (ukážka 2.)

1. *„Ja osobne som z Bardejova, som až z východu, čiže keď to mám porovnať, tak musím povedať, že Bardejov určite áno. Bardejov je pekné, kultúrne mesto, baví ma to tam, aj som sa zoznámila so spolkom, ktorý tam usporadúva kultúrne akcie. Čiže tomu nemám čo krivdiť. Ale keď som sa posunula sem, tak je samozrejmé, že keď prídem z mesta, kde býva 40 tisíc ľudí, do mesta, kde býva cez milión ľudí, tak je tam trošku rozdiel. Vždy tu mám čo objaviť a to ma vždy baví a mám rada tie kultúrne mestá ako sú tu v Európe.“⁷¹*

2. *„Keď sme boli Československo, jeden štát, ale vlastne aj keď som od malička čítala v češtine knihy, pozerala v češtine filmy, nebol to pre mňa problém. Jazykovo som rozumela. Ale išli ste z menšieho mesta do veľkého mesta. Kde je všetko iné, nové. Nemala som tu na začiatku priateľov, známych, nikoho. Takže som sa musela so všetkým zoznámiť. Študovať som mohla v slovenčine, to nebol problém.“⁷²*

Z úryvkov je teda viditeľný prechod z menšieho mesta do väčšieho, budovanie si nového zázemia a sociálnych sietí. Obe narátorky teda vnímajú zmenu v geografickom a kultúrnom kontexte. Zároveň zdôvodňujú, že kultúrna vzdialenosť nie je tak rázna.

V úvode pri oboznámení s narátormi som k im dosiahnutému vzdelaniu a práci uvádzala aj mesto alebo oblasť, odkiaľ sa prisťahovali do Prahy. Tento faktor využijeme v nasledujúcej interpretácii. U narátorov pochádzajúcich z východnej oblasti Slovenska je viditeľná geografická vzdialenosť a Prahu vnímajú ako „ďaleký svet“. Narátori z tejto oblasti reagujú citlivejšie na geografickú vzdialenosť ako na kultúrnu vzdialenosť.

71 Rozhovor so Zuzanou Podlesnou vedený Janou Oravcovou, 21.3. 2023 v Prahe.

72 Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

„Tým, že som z Michaloviec, tak aj áno, pretože cesta z Michaloviec do Prahy zahrňa jeden prestup v Košiciach a z Košíc to je nejakých deväť hodín až do Prahy. Čiže cirka spolu s prestupom do Michaloviec je to tak desať, desať a pol hodiny. Takže áno, ja som to vnímal, že je to d'aleko.“⁷³

V prípade presťahovania sa do vzdialenejších lokalít, môže byť geografická vzdialenosť dôležitým faktorom pri vnímaní a adaptácii do nového prostredia. Pocit geografickej vzdialenosti môže vzniknúť z rôznych dôvodov, napríklad nedostatočná infraštruktúra, nedostatok priamych a rýchlych spojení atď. Tieto faktory môžu ovplyvňovať pocit oddialenosti. U narátorov, ktorí pochádzajú z východnej časti Slovenska, je zaujímavé sledovať spôsob, akým uvádzajú miesto, z ktorého prichádzajú. *„Jednak, že je to východ.“⁷⁴* alebo *„som až z východu“⁷⁵* naznačujú istý pocit vzdialenosti. Pocit geografickej vzdialenosti sa prejavuje aj u narátorov z iných oblastí, väčšinou bola⁷⁶ a stále je⁷⁷ spojená s nedostatočnou infraštruktúrou. Naratív geografickej vzdialenosti sa prejavuje väčšinou u narátorov mladšej generácie najmä z dôvodu kratšieho časového úseku ich pobytu. Sú to hlavne aspekty vytvárania domova a stabilného bývania, ktoré ovplyvňujú ich pocit domova stále na Slovensku.

Slováci prejavujú schopnosť splynúť s českou spoločnosťou čo je dané aj jazykovou blízkosťou. Na margo tohto zistenia som dostala spätnú odozvu, ktorá spočívala v myšlienke aplikovať tento model na Čecha. Je vysoká pravdepodobnosť, že by sa na Slovensku cítil ako menšina aj napriek jazykovej blízkosti. V tomto prípade môžeme argumentovať jazykovou blízkosťou vo forme prítomnosti českého jazyka v slovenskej popkultúre.

„Keď sme boli Československo, jeden štát, ale vlastne aj keď som od malička čítala v češtine knihy, pozerala v češtine filmy, nebol to pre mňa problém.“⁷⁸

73 Rozhovor so Samuelom Kislanom vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

74 Rozhovor so Samuelom Kislanom vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

75 Rozhovor so Zuzanou Podlesnou vedený Janou Oravcovou, 21.3. 2023 v Prahe.

76 *„Ja som cestovala tak, že vlastne v piatok som prišla Slovenskou strelou, šesť hodín vo vlaku, a v nedeľu som zase išla nočným vlakom späť, čo bolo hrozná, lebo som šla tým lehátkovým a tam to nebolo úplne príjemné.“* Úryvok je z rozhovoru, ktorý bol nahrávaný s Evou Chmelovou, vedený Janou Oravcovou, 27.2. 2023 v Prahe.

77 *„Ja strašne nenávidím cestovanie. Ako nie, že cestovanie, cestovanie, ale cestovanie vlakom známou trasou, ktorou sedím rovnakých päť a pol hodiny vždy na tom istom mieste a musím robiť stále to isté. Teraz cestujem šesť hodín, som rozbitý, tak si idem ľahnúť, vyspím sa a už vlastne prešla polka jedného dňa. Tak sa zobudím, niečo spravím a potom na druhý deň zasa niečo spravím a už sa musím chystať, lebo zase idem cestovať päť hodín. Čiže väčšinou sa snažím ísť na dlhšie aby to malo nejaký zmysel.“* Úryvok je z rozhovoru, ktorý bol nahrávaný s Tomášom Červeňom, vedený Janou Oravcovou, 5.3. 2023 v Prahe.

78 Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

Od 1. januára 1993 sa občania Československa so slovenskou národnosťou stali menšinou a obe územia začala deliť medzinárodná hranica. Napriek tomuto politickému rozdeleniu kultúrne hranice medzi Českom a Slovenskom nezanikli.

7. Štúdium ako hlavný motív odchodu do Prahy

V roku 1967 odpremiéroval režisér Juraj Jakubisko film *Kristove roky*. Hlavný hrdina Juraj, čerstvý absolvent Akadémie výtvarných umení v Prahe je vo veku, kedy začína prehodnocovať zmysel života vo všeobecnosti. Film nesie otázku identity Slováka v Čechách a dotýka sa témy študentstva a pražského života, témy domova a opätovného kontaktu so slovenským prostredím. Motív tohto filmu je vhodným úvodom ku kapitole o slovenských študentoch v Prahe, pretože ponúka zaujímavé reflexie a ukážky slovenskej identity v kontexte pražského prostredia. Slováci, ktorí sa vydali študovať mimo svojho domovského prostredia, sú konfrontovaní s novým prostredím, s novými vplyvmi a výzvami, ktoré im ponúkajú možnosť hlbšie premýšľať o vlastnej identite. „*Tu sa cítim viacej doma, viacej Slovák. Viacej doma ako v tej našej dedinke.*“⁷⁹ Juraj nachádza väčšiu príslušnosť a pocit domova vo veľkomeste, kde sa stretáva s podobne zmýšľajúcimi ľuďmi. Má možnosť rozvíjať svoje umenie a seba samého.

„*Bez Prahy by nebolo moderného Slovenska 20. storočia.*“⁸⁰ Takto znie citát z knihy *Slovenskí študenti na pražských vysokých školách*. Samotná existencia tejto knihy svedčí o tom, že téma slovenských študentov na pražských univerzitách nie je príznačná len pre obdobie súčasných dejín, ale má presah do 19. storočia. Podľa knihy to boli práve 80. roky 19. storočia, kedy sa začala formovať mladá slovenská generácia študujúca na pražských univerzitách a bola združená v akademickom spolku *Detvan*.⁸¹ Praha sa stávala čoraz príťažlivejšou a mladým Slovákom poskytovala priaznivé materiálne a duchovné podmienky.

Vráťme sa k citátu, ktorý nám vytvára priestor k interpretácii slovenských študentov v Prahe. Ak sa na neho chceme pozerieť len z roviny Slovákov na pražských univerzitách, je z neho zjavné, že Praha mala kľúčový vplyv na formovanie moderného Slovenska a to skrz študentov, ktorí sa v pražskom prostredí vzdelávali a boli v bezprostrednom kontakte s tamojšou kultúrou a politikou. Zároveň z toho vyplýva, že Slováci nestratili kontakt so svojím domovom a aktívne, alebo sprostredkovane ovplyvňovali slovenské prostredie. Štúdium v Prahe umožnilo nadobudnúť

⁷⁹ Citát z filmu *Kristove roky*, réžia Juraj Jakubisko, 1967.

⁸⁰ MLYNÁRIK, Ján. *Slovenskí študenti na Pražských vysokých školách*. Praha: Ipeř, 2002, s. 5.

⁸¹ MLYNÁRIK, Ján. *Slovenskí študenti na Pražských vysokých školách*. Praha: Ipeř, 2002, s. 5.

poznatky a skúsenosti, ktoré prenášali do slovenského prostredia. Tento citát zároveň v sebe nesie emočný náboj a môžeme ho interpretovať aj z hľadiska postoja Slovákov k sebe samým. Formulácia tejto vety prináša otázku, aké povedomie majú o sebe Slováci a aký je obraz českého prostredia v slovenskom ponímaní.

Keď sa pozrieme na postavenie pražských univerzít, dalo by sa hovoriť o tradícii a pretrvávajúcom povedomí o Prahe ako vyspelej kultúrnej metropole strednej Európy, ktorá poskytuje hodnotné univerzitné vzdelanie a formuje odborný vzrast. Je pravdou, že z pohľadu štúdia súčasných dejín je potrebné pozrieť sa na parciálne problémy, do ktorých spadá aj život slovenských študentov v Prahe. Netýka sa to výhradne ich štúdia, ale aj toho, ako slovenskí študenti prichádzali do českého prostredia, ktoré ovplyvňovali.

České prostredie bolo vo všeobecnosti veľmi prítiažlivým miestom pre Slovákov, ktorí prichádzali do všetkých oblastí. V Prahe sa sústredili hlavne zamestnanci štátnej správy a politického aparátu. Do priemyslu a na stavbu prichádzali prevažne sezónny robotníci. Špecifickou skupinou boli práve slovenskí študenti, ktorí prichádzali na tamojšie fakulty. Niektoré z oborov sa dali študovať len v Prahe, napríklad sinológia, orientalistika, severské jazyky a pod.⁸² Nie je teda prekvapivé, že počas hľadania narátorov som mala šťastie na tých, ktorí mali za sebou univerzitné vzdelanie. Často sa stávalo, že obdobie štúdia v Prahe sa zmenilo na trvalý pobyt. Okruh môjho bádania zameraný na obdobie normalizácie sa prirodzene zúžil na narátorov s vysokoškolským vzdelaním. Vzhľadom k nedostatku narátorov z obdobia normalizácie boli do vzorky doplnení súčasní slovenskí študenti. Táto heterogénna vzorka môže byť ukazovateľom motivácií ku štúdiu v Prahe a ako sa menili podmienky štúdia a života pre študentov v časovom rozmedzí. Zahrnutie rôznych študentov z rôznych období a z rôznych kontextov umožní porovnať motivácie a skúsenosti v súvislosti s výberom štúdia.

Popularita českých vysokých škôl u mladých Slovákov je stále vysoká. Dalo by sa povedať, že v poslednom období sa čoraz viac diskutuje o „odlive mozgov“ zo Slovenska, kde preferovanou destináciou je Česká republika. Zohnať narátorov, ktorí patria do skupiny súčasných slovenských študentov, nebolo náročné. Heterogénnosť vzorky a odlišná skúsenosť narátorov nám môže ukázať, či existuje kontinuita v jednotlivých aspektoch štúdia na univerzite a či sa zmenil ich pohľad a motivácie k výberu štúdia. Zároveň je súčasťou vzorky narátor z obdobia normalizácie bez vysokoškolského štúdia. Tento faktor nám môže poslúžiť na porovnanie, ako sa líšili životné podmienky a formy uplatnenia s univerzitným vzdelaním a bez neho.

82 NOSKOVÁ, Helena. *Pražské ozvěny. Minulost a současnost Slováků v českých zemích*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2014, s. 37.

Hoci majú vybraní Slováci spoločný základ, a to štúdium na pražskej univerzite, ich skúsenosti so štúdiom sa líšia vzhľadom k ich rodinnému zázemiu, obdobiu, v ktorom študovali a oboru, ktorému sa venovali, alebo stále venujú. Všeobecne u narátorov prevláda päť názorov, ktoré si zároveň podporíme ich výpoveďami. Sú to:

1. Praha poskytovala možnosť študovať obory, ktoré na Slovensku nie sú dostupné. Tento jav je badateľný u narátorov, všetkých generácií.

„...ale ja som chcel a rodičia chceli aby som mal Karlovu univerzitu. To znamená, študovať niečo, čo nebolo v Bratislave.“ (...) „Ale tým chcem povedať, že som sa rozhodol pre štúdium hindštiny. Ale to bolo pre to, že ten rok bola hindština otvorená. To nie je tak ako dnes, každý rok je otvorené všetko. Ja som pôvodne uvažoval o tom, že by som išiel študovať francúzštinu arabčinu, lebo arabčina ma zaujímala, ale zase nemal som žiadne základy francúzštiny, tak to by som ťažko sa dostal sem do Prahy“⁸³

„...ale v podstate tá škola na Slovensku nebola ešte vysoká škola bábkoherectva. Bola to jediná škola [DAMU], preto chceli Slovákov. A veľmi stáli o to [slovenské divadlá], aby sme sa potom vrátili na Slovensko a hrali v tých slovenských divadlách.“⁸⁴

Predošlé dve ukážky približujú štúdium v období normalizácie. Pre porovnanie pridávame úryvok od súčasného slovenského študenta:

„Nakoniec mi ešte kamarátka poradila, že teda nie je to to isté, a že už si nestíham podať prihlášku na FAMU tu do Prahy, ale existuje u nich odbor na VŠĚ Arts management, ktorý sa vlastne niečím takým zaoberá.“⁸⁵

Aj v súčasnosti je Praha miestom, ktoré ponúka širšie spektrum študijných oborov ako tie, ktoré môžeme nájsť na Slovensku. Zamerajme sa na posledný úryvok. Je potrebné podotknúť, že spomenutý Arts management je zrejme dostupný ku štúdiu aj na Slovenku. Nevylučuje sa jeho existencia na súkromných školách, alebo v spojení s iným oborom. Týmto sa dostávame k ďalšiemu bodu, ktorý definuje spoločný znak všetkých narátorov.

2. Prevládajúce silné povedomie a prestíži pražských univerzít a následná možnosť lepšieho kariérneho uplatnenia.

83 Rozhovor s Vojtechom Čelkom vedený Janou Oravcovou, 8.2. 2023 v Prahe.

84 Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

85 Rozhovor so Samuelom Kislanom vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

Pražské univerzity majú dobrú reputáciu, ktorá ich akoby predáva sama. Povedomie o ich kvalite je faktorom, ktorý ovplyvňuje výber slovenských študentov. Na druhej strane, ako bolo spomenuté, niektoré obory je možné študovať aj na Slovensku, ale v rámci iného kurzu. Štúdium je teda zamerané na kvantitu a často sa študenti k tejto informácii ani nedostanú. Preto volia pražské univerzity, ktoré sú lepšie prezentované, majú za sebou dlhoročnú tradíciu a sľubujú lepšie uplatnenie v budúcnosti. Ako podotkol jeden narátor: „*A povedzme aj tie vysoké školy sú tu iným spôsobom budované.*“⁸⁶ Tento citát nám potvrdzuje fakt ako záleží na dobrej reputácii univerzity a aká je pre nás dôležitá univerzitná tradícia. Je to niečo, o čo sa vieme oprieť. Ako ukážku si zvolíme niekoľko úryvkov.

„*V Prahe študujem informatiku a to, že ju budem študovať, som sa rozhodol až keď prišlo na to, že si fakt musím niekde pridávať prihlášky. Tak som si povedal, že informatika preto, lebo logické myslenie mi ide a informatici dobre zarábajú, takže toto študujem.*“⁸⁷

„*...tak som sa potom prirodzene prihlásil do Prahy, bola to jedna z tých najlepších možností. Tým, že aj moji spolužiaci, alebo teda kamaráti, ktorí tiež boli na týchto fyzikálnych olympiádach, tak v podstate všetci išli do Prahy. A všetci si to chválili, tak som bol taký, že nechal som sa inšpirovať. Tak som skončil v Prahe na teoretickej fyzike.*“⁸⁸

V kontexte vysokoškolského vzdelávania sa Pražské univerzity považujú za renomované inštitúcie s vynikajúcou reputáciou. Vzdelávanie poskytované týmito univerzitami je často vnímané ako kvalitnejšie a uznávané vo väčšom rozsahu, čo môže byť lákadlom pre slovenských študentov, ktorí hľadajú výhodné možnosti pre svoje akademické a profesionálne uplatnenie. Z týchto dôvodov slovenskí študenti často automaticky volia pražské univerzity ako svoju prvú voľbu pri hľadaní vysokoškolského vzdelania s lepším akademickým a profesionálnym uplatnením.

„*JO: Takže ani si nepremýšľal, že by si šiel študovať na Slovensko?*

TČ: Nie, to bolo rýchle. Mňa sa všetci pýtali, či si nechcem podávať viac prihlášok ako len jednu. Že čo ak ma nezoberú. A ja som bol taký že, taká možnosť pre mňa nebola. To nebola možnosť. Takže ja som podal jednu prihlášku a bol som taký, že idem sem a koniec.“⁸⁹

86 Rozhovor s Vojtechom Čelkom vedený Janou Oravcovou, 8.2. 2023 v Prahe.

87 Rozhovor s Petrom Gubom vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

88 Rozhovor s Tomášom Červeňom vedený Janou Oravcovou, 5.3. 2023 v Prahe.

89 Rozhovor s Tomášom Červeňom vedený Janou Oravcovou, 5.3. 2023 v Prahe.

3. Dôvodom, pre ktorý je Praha vyhľadávaná, je aj prítomnosť rodiny, známych či priateľov, ktorí už v meste žijú, respektíve povedomie o existencii obyvateľov s určitými spoločenskými, kultúrnymi a jazykovými podobnosťami, avšak s istou mierou odlišnosti.

Rodinné väzby a prítomnosť známych majú vždy veľký vplyv na rozhodovanie sa presťahovať sa do inej krajiny. Slováci, ktorí majú rodinných príslušníkov, známych alebo priateľov, ktorí už žijú v Česku, majú výhodu v podobe existujúcich sociálnych sietí a podpory. Tieto väzby im poskytujú stabilitu, pocit bezpečia a známe prostredie, keď sa rozhodujú začať nový život v inom štáte. Možnosť mať blízko svojich známych a vytvoriť si nové sociálne kontakty s podobne zmýšľajúcimi ľuďmi vytvára príťažlivé prostredie, kde sa Slováci cítia doma.

Okrem rodinných a osobných väzieb je povedomie o existencii Slovákov v Česku ďalším faktorom, ktorý ovplyvňuje rozhodnutie Slovákov presťahovať sa. Slováci v Česku sú dobre známi a viditeľní vo viacerých oblastiach, vrátane kultúry, médií a spoločenského života. Existencia tejto komunity poskytuje Slovákom možnosť zdieľať svoje skúsenosti, tradície a hodnoty so spoluobčanmi, ktorí majú podobný kultúrny a jazykový základ. Vďaka tomu sa Slováci v Česku môžu cítiť akceptovaní a integrovaní do miestneho prostredia.

Je však dôležité poznamenať, že odlišnosť medzi českou a slovenskou majoritou nie je výrazná. Jazyková a kultúrna podobnosť medzi týmito dvoma národmi je veľmi výrazná, a preto pre Slovákov nie je prekážkou sa prispôbiť českej spoločnosti. Obe krajiny majú spoločné historické, kultúrne a spoločenské súvislosti, čo uľahčuje vzájomné porozumenie a integráciu.

Na druhej strane, ak sa narátori ocitli v Prahe bez známych tvárí, ich adaptácia mohla byť náročnejšia.

„Nemala som tu na začiatku priateľov, známych, nikoho. Takže som sa musela so všetkým zoznámiť.“⁹⁰

4. Okrem možnosti kvalitného štúdia Praha je miestom pre široké možnosti osobného rozvoja a obohacovania.

Štúdium v Prahe mohlo ponúkať slovenským študentom príležitosť rozvíjať sa v oblastiach, ktoré ich zaujímali a neboli dostupné na Slovensku. Študenti mali možnosť študovať širšie spektrum oborov, ktoré by im umožnili hlbšie preskúmať ich záujmy. Zatiaľ čo na Slovensku niektoré obory mohli byť obmedzené alebo neexistovali, v Prahe boli tieto obory dostupné a poskytovali študentom možnosť hlbšie preskúmať ich záujmy.

90 Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

Ako príklad si môžeme uviesť už spomenuté štúdium hindštiny, ktoré v danom období nebolo dostupné na Slovensku, ale bolo možné ho študovať na pražskej univerzite. Tieto rozšírené možnosti štúdia mohli slovenským študentom umožniť objavovať nové oblasti, rozvíjať sa v nich a získať odborné znalosti a zručnosti, čo by im mohlo poskytnúť konkurenčnú výhodu.

„Keď si porovnam, že dnes sa tá situácia nedá porovnávať, pretože tá doba je úplne iná a sú úplne iné možnosti. Ale povedzme v tom Trenčíne, kam som chodil, tak tie krajové divadlá hrávali Goldoniho, Moliéra, Shakespeara, Stodolu, Čapka, Shawa. Ale keď som prišiel do Prahy, tak tuná Tennesseeho, Edward L. B. a takéto mená. Ja som šajnu nemal, že niečo takéto existuje. Ale takisto tuná bola možnosť študovať jazyky v jazykovej škole. V Trenčíne bolo možné len do Domu osvetu aj to len prvý rok na nemčinu, pretože nikto už do druhého ročníku nešiel. Kto sa jazyky trochu učil, tak buď súkromne, alebo povedzme, viem, že v tej dobe v Trenčíne bol SÚD. Slovenský ústav pre doškoľovanie lekárov, lebo ešte neboli v Bratislave vybudované Kramáre. Tak tam povedzme sa starali o to, že tí lekári, ktorí mali väčšie ambície niečo sa dozvedieť, aby čítali odborné veci v iných jazykoch, tak mali možnosť tam chodiť na jazyky.“⁹¹

Okrem samotného štúdia mohlo prostredie v Prahe prispieť k osobnému rozvoju študentov. Študenti sa stretávali s novými ľuďmi a novými spôsobmi myslenia. Toto stretávanie s rôznorodosťou a rozmanitosťou im mohlo otvoriť nové perspektívy a pomôcť im rozširovať svoje obzory. Takýto osobný rozvoj a obohacovanie mohli študenti dosahovať aj prostredníctvom rôznych aktivít a projektov mimo štúdia. Praha ako kultúrne a historické centrum ponúkala bohatú ponuku kultúrnych podujatí, umeleckých výstav, divadelných predstavení a ďalších možností aktívne sa zapájať do kultúrneho a spoločenského života. Výhody štúdia v Prahe z hľadiska osobného rozvoja a obohacovania spočívali v tom, že študenti mali prístup k rozšírenému spektru študijných oborov, stretávali sa s novými myšlienkami a perspektívami a mali možnosť aktívne sa zapájať do kultúrneho a spoločenského života. Tieto skúsenosti a možnosti mohli významne prispieť k ich osobnému rastu, obohateniu a formovaniu ich budúcej kariéry.

5. Veľkomesto a nové prostredie poskytovalo emancipáciu a individuálnu slobodu.

Pre niektorých slovenských študentov mohla Praha predstavovať symbol emancipácie a individuálnej slobody. Vyhliadka na štúdium mimo domova v ich očiach znamenala osobnú nezávislosť a možnosť slobodne rozhodovať o svojej budúcnosti. Pre niektorých slovenských študentov mohlo štúdium v Prahe znamenať prvý krok k osamostatneniu sa od rodiny a získaniu vlastnej identity. Vyhliadka na štúdium mimo domova v ich očiach predstavovala nové a nezávislé

91 Rozhovor s Vojtechom Čelkom vedený Janou Oravcovou, 8.2. 2023 v Prahe.

životné obdobie, v ktorom mohli slobodne rozhodovať o svojich krokoch, cieľoch a hodnotách. Emancipácia z rodinného prostredia a presun do prostredia mesta ako Praha mohol byť pre týchto študentov symbolom vlastnej slobody. Mimo domovského prostredia mali možnosť skúmať svoje záujmy, stretnúť nových ľudí a formovať si vlastné názory a presvedčenia. Týmto spôsobom sa mohli oslobodiť od tradičných očakávaní svojej rodiny a spoločnosti a nájsť svoju vlastnú cestu a identitu. Toto stretávanie s rôznymi názormi mohlo posilniť ich schopnosť byť otvorení novým skúsenostiam, tolerancii a schopnosti prijímať iné pohľady. Emancipácia a individuálna sloboda, ktoré symbolizovalo štúdium v Prahe, mohli pre niektorých slovenských študentov predstavovať dôležitý aspekt ich osobného rastu a sebarealizácie. Tieto skúsenosti a pocit osobnej slobody mohli ovplyvniť ich život a rozhodnutia aj po skončení štúdia v Prahe.

„Hlavne mi to dosť pomohlo osobnostne ako človeku, proste sa posunúť z toho malého mesta. Ja som vždy bola ten taký človek, čo vytrča z radu. Či už na strednej škole mal piercing, bol potetovaný. Ale tu som taká, že dnes to nie je nič extra a môžem sa nejako sebavyjadrovať a nikto sa za mnou neotáča. Takže to mi celkom vyhovuje. V tej Prahe, môj ocko tak hovorí, je viac exotov ako normálnych ľudí. Môj ocko žil tiež päť rokov v Prahe, ešte pred tým tu pracoval.“⁹²

7.1. Na západ za slobodou

Keď som začala s vedením svojho výskumu, do anotácie som napísala, že budeme pracovať s predpokladom, že Slováci v období normalizácie prichádzali do Prahy kvôli finančnému prílepeniu. Počas výskumu sa ukázala jedna zásadná vec, ktorá ma sprevádzala všetkými rozhovormi. Začalo to týmto citátom. „*Ja si nemyslím, že všetko je to len otázka peňazí*“⁹³

V spojitosti s posledným bodom v predošlej kapitole, ktorý sa zameriava na emancipáciu a osobnú slobodu by som sa rada zamerala na jeden aspekt, ktorý naznačovali narátori výskumu z oboch skúmaných generácií. Ukázalo sa, že anonymita je dôležitým faktorom pri dosahovaní autenticity a slobody prejavu, nakoľko poskytuje jednotlivcom prostriedok na nezávislé vyjadrenie bez obáv o odsudzovanie alebo negatívne dôsledky zo strany spoločnosti.

Pre niektorých slovenských študentov mohla Praha ponúknuť výhodu anonymity v porovnaní s ich domovským prostredím. Keďže Praha je veľkomesto s rozmanitou populáciou a množstvom

92 Rozhovor s Klárou Slávikovou vedený Janou Oravcovou, 10.3. 2023 v Prahe.

93 Rozhovor s Vojtechom Čelkom vedený Janou Oravcovou, 8.2. 2023 v Prahe.

študentov z rôznych krajín, študenti mali možnosť vytvoriť si novú identitu a slobodne sa pohybovať bez obmedzení očakávaní svojej rodiny a spoločnosti.

V anonymite veľkomesta sa študenti cítili slobodní preskúmať svoje záujmy, názory a hodnoty bez strachu z odsúdenia. Nemuseli sa obávať, že ich rozhodnutia budú podrobené kritike zo strany rodiny alebo známych, pretože väčšina ľudí okolo nich boli cudzinci alebo ľudia, ktorí ich nepoznali. Táto neznámosť poskytovala študentom priestor na osobný rast bez vonkajšieho tlaku a očakávaní.

Anonymita v Prahe tiež umožňovala študentom slobodu vytvárať nové sociálne väzby a stretnúť sa s rôznorodými skupinami ľudí. V meste sa nachádzajú mnohé univerzity, čo znamenalo, že študenti mali príležitosť spoznať a komunikovať s ľuďmi s rôznymi názorovými pozadiami. Táto rozmanitosť vytvárala otvorené prostredie, kde študenti mohli diskutovať a vymieňať si názory bez obáv z možného odsudzovania.

„Ja tvrdím, a to som vám aj minule myslím povedal, že tu je veľa príslušníkov LGBT komunity, ktorí tu žijú, pretože to ovzdušie je tu liberálnejšie.“⁹⁴

„Vnímam to určite úplne inak, pretože nemám problém prejsť sa po Prahe aj niekde na verejnosti. Aj keď vidím, že ľudia sa pozerajú krivo, tak mi to nevadí natoľko, ako by som si to mala dovoliť niekde v Bratislave. Síce v Bratislave to je oveľa liberálnejšie ako napríklad na východe. Tam už vôbec sme sa nedržali nikdy za ruku ani nič. Ale vnímam to tu oveľa slobodnejšie, aj keď to tu nie je stopercentne slobodné ako v iných krajinách, ale je to tu oveľa slobodnejšie ako u nás.“⁹⁵

Slováci prišli do Prahy aj v období normalizácie a pokračujú v tom aj v súčasnosti, hľadajúc bezpečie a slobodu. Toto sa týka aj LGBTQ+ komunity, ktorá nachádza v Prahe miesto, kde môže prežívať svoju identitu bez obáv a diskriminácie. V anonymite a relatívnej anonymite veľkomesta nachádzajú Slováci možnosti pre slobodné vyjadrovanie svojich názorov a hľadanie svojho náboženského presvedčenia a viery.

Aj po uplynutí niekoľkých rokov sa Praha stala významným útočiskom pre jednotlivcov a komunity, ktorí hľadajú porozumenie a podporujú liberálne myšlienky. Mesto sa stalo magnetom pre tých, ktorí sa cítia priťahovaní atmosférou intelektuálneho a kultúrneho rozkvetu. Praha ponúka bohatý zážitok z histórie, umeleckého ducha a slobody vyjadrovania, čo ju robí ideálnym miestom pre tých, ktorí si cenia slobodný a otvorený spoločenský diskurz. Preto sa sem sťahujú ľudia s

94 Rozhovor s Vojtechom Čelkom vedený Janou Oravcovou, 8.2. 2023 v Prahe.

95 Rozhovor so Zuzanou Podlesnou vedený Janou Oravcovou, 21.3. 2023 v Prahe.

rôznymi perspektívami, ideami a životnými skúsenosťami, aby našli spoločenstvo a prostredie, kde môžu svoje myšlienky slobodne vyjadriť a zdieľať. Praha si zachováva svoj vplyv a láka tých, ktorí sa zaujímajú o politiku, umenie, kultúru a liberálne hodnoty, pretože je miestom, kde sa môžu stretnúť a navzájom sa inšpirovať rovnako zmýšľajúci jednotlivci.

Týmto spôsobom anonymity v Prahe posilňovala schopnosť študentov byť otvorení novým skúsenostiam a prijímať iné pohľady. Bez stigmatizácie a očakávaní svojho okolia mohli skúmať svoju vlastnú identitu a formovať si vlastné presvedčenia. Táto sloboda v rozhodovaní a vyjadrovaní sa mohla prejavovať nielen počas štúdia v Prahe, ale aj neskôr v ich živote a rozhodnutiach.

Celkovo možnosť anonymity, ktorú poskytovalo štúdium v Prahe, mohla pre niektorých slovenských študentov predstavovať dôležitý aspekt ich osobného rastu a seberealizácie. V prostredí, kde mali slobodu byť sami sebou a vytvárať si novú identitu, mohli objaviť svoje skryté záujmy, hodnoty a túžby. Tieto skúsenosti a pocit anonymity mohli mať významný vplyv na ich život a rozhodnutia aj po skončení štúdia v Prahe.

Moja vzorka narátorov jednoznačne poukazuje na to, že sa cítia slobodnejšími v súvislosti s vyznávaním svojej viery a vnímajú, že viera je v Česku prijímaná úprimnejšie.

Ich skúsenosti a postrehy naznačujú, že v Prahe a v širšom českom kontexte dochádza k postupnému posunu vo vnímaní a prijímaní náboženstva. Narátori opisujú, ako majú väčšiu slobodu vyjadriť svoju vieru a prejavovať ju verejne bez obáv o diskrimináciu alebo odsúdenie. Mnohí z nich uvádzajú, že sa cítia podporovaní svojím okolím a že ich viac ľudí berie ich vieru vážne a úprimne.

JO: Mňa by teraz zaujímalo, ako vnímate to slovenské a české prostredie z pohľadu, že Slovensko je teda viac kresťanský založené.

RK: Viete čo, to sa tak hovorí. Veľa vecí sa len hovorí. Možno je to manipulácia s ľudskými informáciami a názormi, že to sa len hovorí, ale nemusí to byť vôbec pravda. Nemusí to byť na základe toho, pretože ja som si sama pre seba vždy hľadala nejakú vieru a nejakú svoju cestu a zistila som, že aj tu je veľa rôznych veriacich ľudí či už kresťania, alebo budhisti alebo proste majú svoju nejakú cestu. Evanjelici a tak ďalej. To kresťanstvo je v Čechách hodne, ale aj budhizmus sa už hodne rozširuje. Hlavne medzi mladými a rôznymi skupinami ľudí, ktorí hľadajú nejaký oporný bod alebo nejaké svoje sebavyjadrenie, nejaké bezpečie.⁹⁶

96 Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

Tento trend slobody a úprimnosti vo vzťahu k viere v Česku je vnímaný narátormi ako pozitívny a povzbudzujúci. Vyzdvihujú, že ľudia majú otvorenosť a toleranciu voči rôznym náboženským presvedčeniam, čo vytvára priaznivé prostredie pre prejav a životný prejav viery.

Celkovo vzorka narátorov naznačuje, že ľudia v Česku vnímajú svoju vieru ako súčasť svojej identity a majú dôveru v to, že ich okolie ju berie vážne a rešpektuje. To podporuje ich pocit slobody a istoty pri prejave a vyznávaní viery v Česku.

Vzhľadom na historický kontext, kedy Česko a Slovensko tvorili jeden štát, javilo sa mi ako vhodné skúmať niektoré udalosti z pohľadu „nezainteresovaného suseda“. Pozrela som sa na poľské reportáže, kde ma zaujala myšlienka Weroniky Gogoly. V knihe *Ufo nad Bratislavou* sa poľská reportérka Weronika Gogola zaoberá náboženstvom na Slovensku a ako ho vníma v porovnaní s Poľskom. *„Slováci aj Česi nás totiž považujú za krajinu náboženských fanatikov. Takýto obraz Poľska nie je prekvapivý. Čo ma však veľmi prekvapuje, je presvedčenie Poliakov, že Slováci sú v tomto ohľade podobní nám: veriaci, konzervatívni, katolíci do špiku kosti. Pravdepodobne to vyplýva z dvoch dôvodov. Po prvé, na Slovensko sa aplikuje české meradlo, pri ktorom sa Slovensko bezpochyby javí ako skostnatená bašta katolicizmu. Po druhé, Poliáci najčastejšie navštevujú miest, kde sa katolicizmus naozaj skostnatel a ustrnul podľa nášho vzoru. Slovensko má však silne regionálny charakter – nejaký monolitný príbeh sa tu nikdy nepodarilo zaviesť.“*⁹⁷

V tomto prípade tiež platí pravidlo o heterogénnom postavení spoločnosti na Slovensku. Každý z narátorov má v tomto prípade iné skúsenosti a inak vnímal prístup k náboženstvu v daných oblastiach.

*„Ale čo sa mi tam niekedy nepáči a čo som zaznamenal práve v tej oblasti, kde býval otec [Stará Ľubovňa] a Spiš a aj ku strediu trošku, je taký určitý nezdravý nacionalizmus. Ja svoju vieru tiež mám, nechodím do kostola. A tam je to až tak prehnané, že raz nás pozvali na omšu v nedeľu a ja som sa tam ale vôbec necítil dobre. Normálne som mal sto chutí sa zobrať a ísť preč. Lebo bolo to intenzívne, ale pre mňa negatívne. Ten farár to pojal ako, to sa mi páčilo, ale z tých ľudí som cítil nejaké také to extrémne nezdravé a musím povedať, že aj dosť veľa neúprimnosti. Ja som veriaci po svojom.“*⁹⁸

Tiež je dôležité poznamenať, že anonymita a relatívna anonymita veľkomesta môžu byť pre jednotlivcov významné, keď hľadajú svoje náboženské presvedčenie a viery. Možnosť prežívať a

97 GOGOLA, Weronika. *Ufo nad Bratislavou*. Žilina: Absynt. 2022, s. 81.

98 Rozhovor s Martinom Kormucíkom vedený Janou Oravcovou, 7.3. 2023 v Prahe.

vyjadrovať svoju vieru bez obáv z odsudzovania alebo nátlaku z okolia môže pomôcť jednotlivcom cítiť sa slobodne a autenticky v svojom duchovnom hľadaní.

Praha sa tak stáva miestom, kde Slováci nachádzajú bezpečie a voľnosť v slobodnom hľadaní svojho náboženského presvedčenia a viery, ako aj v prežívaní svojej LGBTQ+ identity. Táto tolerantná a otvorená atmosféra prispieva k emancipácii a osobnej slobode jednotlivcov, umožňuje im objavovať a vyjadrovať svoju identitu a presadzovať svoje hodnoty bez obáv a s pocitom bezpečia.

„To bolo poznať, to ma menšie mesto a to veľké mesto ako iní iným spôsobom dýchalo iným spôsobom tu dýchali ľudia, iná história tu prebehla, takže tu bolo cítiť tú určitú uvoľnenosť. Aj keď to bol komunizmus, tak tu určité známky slobody, slobodného prejavu boli akceptovateľné a uchovali sa im.“⁹⁹

7.2. Proces adaptácie v novom prostredí

Okrem jazykovej blízkosti existuje ďalší dôležitý faktor, ktorý ovplyvňuje adaptáciu slovenských migrantov v Prahe - ich ochota a schopnosť začleniť sa do majoritnej spoločnosti. Slováci preukazujú vysokú úroveň adaptability a rýchlo si nachádzajú miesto v rôznych aspektoch života v Prahe. Vďaka otvorenosti a inkluzívnemu prostrediu majú slovenskí študenti často príležitosť zúčastňovať sa na rôznych akademických, kultúrnych a spoločenských podujatiach. Týmto spôsobom sa im poskytuje priestor na budovanie sociálnych väzieb s českými spolužiakmi a získavanie nových skúseností.

Proces adaptácie Slovákov v Prahe v období normalizácie a súčasných slovenských študentov sa dá teda charakterizovať ako pomerne rýchly. Jazyková blízkosť, ktorá im uľahčuje komunikáciu a porozumenie českej kultúre, spolu s ich otvorenosťou a schopnosťou začleniť sa, sú faktory, ktoré prispievajú k ich úspešnej integrácii do majoritnej spoločnosti.

Jazykový rozdiel je jedným z prvých aspektov, s ktorým sa študenti stretávajú. Slovenský a český jazyk sú si blízke a navzájom sa veľmi podobajú, no existujú isté rozdiely v gramatike, výslovnosti a slovnej zásobe. Študenti si môžu zachovať svoj rodný slovenský jazyk, avšak často sa dostávajú do styku s českým jazykom prostredníctvom komunikácie s miestnymi obyvateľmi a štúdiom na českých univerzitách. V dôsledku toho si osvojujú české jazykové zvyklosti a prispôbujú sa českému variantu spisovného jazyka.

99 Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

Vnútoraná adaptácia medzi slovenskou a českou identitou je individuálna a závisí od každého jednotlivca. Tieto procesy sú ovplyvnené mnohými faktormi, ako sú dĺžka pobytu v Prahe, interakcie so spolužiakmi a miestnymi obyvateľmi, osobné skúsenosti a vnímanie slovenskej a českej kultúry. Tento faktor mohol byť zásadný pri hľadaní narátorov a väčšina z nich mohla odmietnuť poskytnúť rozhovor preto, lebo sa necítila dostatočne súčasťou slovenskej kultúry. Ako už bolo spomenuté, príslušnosť k menšine deklarujeme, preto je na každého rozhodnuté ako chce identifikovať a vyjadriť svoju príslušnosť.

Vnútoraná adaptácia medzi slovenskou a českou identitou prejavuje pozitívny charakter u mojich narátorov. Tak ako súčasní študenti, aj narátori, ktorí sa prisťahovali do Prahy v období normalizácie hovorili len o pozitívnych skúsenostiach. V ich skúsenostiach nikdy neexistoval pocit oddelenosti ani nepriatia. Študentské prostredie, v ktorom sa pohybujú, poskytuje priateľské a inkluzívne prostredie, kde sa cítia integrovaní a akceptovaní bez ohľadu na svoju slovenskú identitu. Študentský život je často charakterizovaný otvorenosťou voči novým skúsenostiam a kultúram. Mnohí študenti majú príležitosť stretnúť sa s rovesníkmi z rôznych krajín a zistiť, že podobnosti a vzájomné porozumenie prevyšujú rozdiely. Tieto pozitívne interakcie a priateľstvá umožňujú mojim narátorom cítiť sa súčasťou širšej komunity a budovať identitu.

„Niektoré predstavenia sme potom pozdejšie začali hrať aj v češtine. Ale v podstate tá škola na Slovensku nebola ešte vysoká škola bábkoherectva. Bola to jediná škola, preto nás Slovákov chceli a veľmi stáli o to, aby sme sa potom vrátili na Slovensko a hrali v tých slovenských divadlách. Po tej ponuke, ktorú som dostala, som vedela, že už sa na Slovensko nevrátim, že zostanem v Čechách. A vlastne som to aj tak vnútorne cítila, že chcem zostať v Čechách. Chcem robiť v češtine, hrať a chcem robiť české divadlo. S tým súviselo aj to, že som začala postupne rozprávať po česky. Už v treťom ročníku som bežne hovorila po česky. Zo začiatku som sa možno trochu hanbila rozprávať v češtine, lebo človek nepoznal tie výrazy a je to úplne iný pocit hovoriť v tom jazyku a potom ešte hrať v tom jazyku. Takže zo začiatku som sa učila texty perfektne, úplne do detailov, pretože som ešte nevedela improvizovať v češtine. Preskakovalo mi to do slovenčiny, ale postupom času sa človek to remeslo sa naučí, naučí sa vnímať ten jazyk, naučí sa v tom jazyku hrať a naučiť sa v tom jazyku aj improvizovať.“¹⁰⁰

Výpoveď narátorov zo vzorky nám poskytuje vhľad do ich skúseností s vnútornou adaptáciou vo vzťahu k slovenskej a českej identite. V kontexte predchádzajúcej diskusie o vnútornom konflikte

100 Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

medzi týmito identitami môžeme vidieť, že táto skupina študentov mala pozitívne skúsenosti s adaptáciou.

Narátori, ktorí boli študentmi a pôsobili v rôznych oblastiach, opisujú svoje skúsenosti s postupnou adaptáciou na českú kultúru a jazyk. Bez ohľadu na svoje pôvodné slovenské pozadie sa cítili prijatí a integrovaní v prostredí Prahy. V divadelnej oblasti, napríklad, niektoré predstavenia sa začali hrať aj v češtine, čo ukazuje ich schopnosť prispôbiť sa novému jazyku a divadelnému kontextu.

V týchto výpovediach nevidíme žiadny výrazný konflikt alebo napätie medzi slovenskou a českou identitou. Skôr sa zdá, že narátori mali plynulý prechod a pozitívne skúsenosti s adaptáciou. Boli prijatí a podporovaní prostredím, v ktorom sa nachádzali, čo im umožnilo cítiť sa súčasťou českej kultúry a spoločnosti. Tieto svedectvá naznačujú, že pre študentov zo vzorky bola adaptácia na nové prostredie, ako je Praha, pozitívnym a prirodzeným procesom. Ich skúsenosti s adaptáciou sa týkajú prijatia českej identity a jazyka, čo im pomáhalo v ich osobnom a profesionálnom raste. Tieto skúsenosti nám ukazujú, že vnímanie a prežívanie rozdielov v kultúre a identite môže byť individuálne a ovplyvnené rôznymi faktormi, ako je prostredie, podpora a osobné postavy.

„Neprišlo mi to ako nejaká zmena v podstate v ničom. Ešte k tomu bývam na Koleji 17. listopadu, čo je tak trochu v strede ničoho, takže som ani nemal pocit, že by som zrazu bol v nejakom veľkomeste. Narozdiel od toho, keby som býval niekde v centre, tak by to na mňa asi pôsobilo inak. Ale čo sa nejakého životného štýlu týka, tak skôr bola pre mňa samozrejme zmena v tom, že dovtedy som býval s rodičmi a teraz som prišiel na intrák a musel som sa postarať sám o seba. Nie že by to bol nejaký extra problém, ale bola to jednoducho určitá zmena. A taktiež to, že som býval buď s kamarátmi alebo s náhodnými ľuďmi.“¹⁰¹

„Ja si myslím, že tú školu som študovala v úžasných časoch od roku 1965 do roku 1970. Myslím si, že už to, že som začala na strednej škole v 60. rokoch, že som prežila to naberanie znalostí, naberanie vnemov, naberanie skúseností v 60. rokoch. Pri filme je to to najlepšie, čo sa vám mohlo stať.“¹⁰²

Narátorka vyjadruje svoje presvedčenie, že obdobie, kedy absolvovala vysokú školu v 60. rokoch, bolo pre ňu nesmierne významné. Spomína, že práve v tomto čase získavala vedomosti, vnemy a skúsenosti, ktoré považuje za úžasné. V kontexte filmového priemyslu, v ktorom sa zúčastňuje, označuje tento časový úsek za to najlepšie, čo sa jej mohlo stať.

101 Rozhovor s Petrom Gubom vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

102 Rozhovor s Jessicou Horváthovou vedený Janou Oravcovou, 1.4. 2023 v Prahe.

Táto výpoveď nám poskytuje ďalší pohľad na pozitívne vnímanie adaptácie a vzdelávania zo strany narátorov. Spomínané obdobie 60. rokov je pre nich zásadné a pozitívne ovplyvňuje ich vnímanie a postoj k adaptácii. Tieto skúsenosti by mohli mať vplyv na ich vnímanie a prijatie českej identity a kultúry, keďže sú súčasťou českej filmovej scény.

V kontexte celkovej diskusie a analýzy nám tieto výpovede poskytujú rôznorodé perspektívy na vnútornú adaptáciu študentov a ich postoj k slovenskej a českej identite. Zdá sa, že táto skupina študentov, vrátane tejto narátorky, má pozitívne skúsenosti s adaptáciou, ktoré im umožňujú integrovať sa do českej kultúry a spoločnosti. Ich nadšenie a výhody vnímaného obdobia štúdia môžu hrať významnú úlohu pri formovaní ich identitárnych postojov a prijatí nového prostredia.

Generácia súčasných slovenských študentov v Prahe vykazuje vzhľadom na politickú klímu panujúcu na univerzitách stabilný stav. Však počas obdobia normalizácie výrazne záviselo od inštitúcie, na ktorej jednotlivci študovali. V tomto kontexte je možné konštatovať, že umelecké školy prezentovali výrazne liberálnejšie prostredie. Nasledujúce ukážky prislúchajú narátorom z obdobia normalizácie.

„Centrum toho študentského boja bolo na filozofickej. My sme sa pridávali, ale v podstate na tých umeleckých školách ten tlak tak rýchlo nevznikal. Tí filozofi a zrejme i na tých, neviem, ako to bolo na tých technických školách, tam to asi išlo rýchlejšie. Na tých umeleckých školách to v tej dobe nebolo také hrozné, ako to bolo potom v tých 70 rokoch.“¹⁰³

Na základe citátu *„ale v zásade tí umelci predsa len žijú trochu v inom svete. I keď na tej FAMU by sa to teoreticky malo viac dotýkať života než na tej výtvarke alebo hudobnej, že?“¹⁰⁴*, je možné tvrdiť, že normalizačné reštrikcie nedopadali na umelcov na univerzitách v takej miere ako na iné fakulty a univerzity. Tento citát naznačuje, že umelci mali výhodu žitia v inom, relatívne izolovanom svete, kde politické obmedzenia nemali taký výrazný vplyv na ich životy. Hoci na FAMU, škole s väčším teoretickým zameraním, by sa teoreticky očakávalo väčšie prepojenie s realitou, zdá sa, že reštrikcie sa pre umelcov na výtvarných a hudobných školách prejavovali menej výrazne.

„...to bolo také intímne prostredie a tí pedagógovia sa k nám chovali ako ku kamarátom, priateľsky, takže aj v malom prostredí, nebolo tam 500 študentov, ktorí si pedagógovia nepamätali ani po mene. Nás každý poznal po mene, zdravili sme sa, chodili sme na Slovenskú hlasovku do krčmy a pri pive sme sa bavili s naším profesorom o veciach, o jazyku alebo o spisovateľoch, o

¹⁰³ Rozhovor s Jessicou Horváthovou vedený Janou Oravcovou, 1.4. 2023 v Prahe.

¹⁰⁴ Rozhovor s Jessicou Horváthovou vedený Janou Oravcovou, 1.4. 2023 v Prahe.

divadle, takže vlastne to bol úplne iný vzťah. Úplne inak fungovali tie vzťahy. Takže určite ten pocit slobody. Áno, ten tam bol, aj keď sme boli v totalite a boli sme v dobe komunistickej, tak vlastne my sme sa voči sebe chovali veľmi priateľsky. ¹⁰⁵

Zistenia z výskumu ukazujú, že slovenskí študenti v Prahe, bez ohľadu na obdobie, či už sa bavíme o normalizácii alebo súčasnosti, nezaznamenali diskrimináciu a pociťovali sa prijatí. Tieto pozitívne skúsenosti majú všetky generácie, čo naznačuje, že na univerzitách existovala atmosféra inklúzie a tolerancie. Je možné, že univerzitné prostredie bolo miestom, kde sa dodržiavali určité normy správania a kde panovala otvorenosť voči študentom z rôznych regiónov, vrátane slovenských študentov. Táto atmosféra by mohla byť výsledkom akademického prostredia, kde sa hodnotili skôr schopnosti a talent jednotlivca než jeho politické presvedčenie. Zistenia naznačujú, že existovala určitá kontinuita v prijímaní a integrácii slovenských študentov v Prahe, a to aj napriek zmenám v politickom a spoločenskom kontexte. Veľkú úlohu ale zohrával aj typ školy. Vzhľadom k tomu, že moja vzorka sa orientuje prevažne na oblasť umeleckých škôl, narátori potvrdzujú existenciu liberálneho prostredia a s ním súvisiacich charakteristík.

Záver

Diplomová práca o Slovákoch v Prahe ma priviedla k mnohým záverom a zisteniam. Veľkým prekvapením bolo, že mnohí oslovení Slováci neboli ochotní podeliť sa o svoje životné príbehy a zaznamenať ich na nahrávku. To predstavovalo pre mňa sklamanie. Reakcie, ktoré som zaznamenala, naznačovali negatívne postavenie Slovákov voči danej téme, a preto som cítila potrebu prehĺbiť svoje poznatky a porozumieť príčinám tejto reakcie.

Bolo zrejmé, že táto téma si vyžaduje citlivý prístup a rešpektovanie rozhodnutí pamätníkov. Preto som sa snažila pristupovať k nim so zreteľom na ich potreby a obavy. Táto časť výskumu sa ukázala ako najnáročnejšia, ale zároveň aj najdôležitejšia, pretože položila základy mnohým otázkam, na ktoré som stále hľadala odpovede.

V priebehu práce sa téma neustále formovala na základe interakcií s oslovenými Slovákami. Pôvodný zámer sústrediť sa na Slovákov, ktorí sa prisťahovali do Prahy v 70. a 80. rokoch, sa postupne menil. Bolo potrebné prispôbiť sa a reagovať flexibilne na dostupnosť narátorov. Z pôvodnej vzorky siedmich narátorov z obdobia normalizácie som sa rozhodla nevyužiť dva z

105 Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

dôvodu dodržiavania etických zásad. Na druhej strane som súčasne nahrála rozhovory s ôsmimi súčasnými slovenskými študentmi v Prahe, čo prekvapilo moje očakávania.

Tieto skúsenosti a výzvy, ktoré som čelila pri hľadaní slovenských narátorov, významne prispeli k formovaniu a pochopeniu základných otázok v mojej práci. Pomohli mi lepšie pochopiť povahu témy a citlivo pristupovať k životným príbehom pamätníkov. Napriek obmedzeniam v získavaní participácie narátorov, výsledky tejto kapitoly predstavujú dôležitý príspevok k lepšiemu porozumeniu skúseností Slovákov v Prahe počas obdobia normalizácie.

Práca sa zároveň zameriava na adaptáciu Slovákov žijúcich v Prahe a skúmanie špecifického postavenia tohto mesta, ktoré ovplyvňuje proces adaptácie. Praha je vnímaná ako obdivuhodné a symbolické miesto s bohatou históriou a kultúrou. Mnohí Slováci prejavujú obdiv a fascináciu voči tomuto mestu, ktoré sa môže odvíjať od ich pozitívnych skúseností s turistikou alebo štúdiom v Prahe.

Praha ako hlavné mesto Českej republiky poskytuje rôzne možnosti a prostredie, ktoré sa líšia od iných českých miest, kde sa Slováci tiež usadzovali alebo pracovali. Preto je dôležité chápať Prahu ako entitu s vlastnou identitou, ktorá formovala a stále formuje identitu jej obyvateľov. Zároveň aj samotní obyvatelia, vrátane Slovákov, prispievajú k formovaniu identity tohto mesta prostredníctvom svojich aktivít.

Pri skúmaní adaptácie Slovákov v Prahe je dôležité brať do úvahy individuálne skúsenosti a pohľady jednotlivcov. Niektorí vnímajú Prahu len ako miesto, kde budú žiť prechodné obdobie alebo miesto pre rozvoj vlastnej kariéry, zatiaľ čo pre iných predstavuje nový začiatok a príležitosť na osobnostný a profesijný rast. Skúmanie adaptácie Slovákov v Prahe je dôležité na porozumenie ich skúseností a vplyvu, ktorý má tento prechod do veľkomesta na ich životy a identitu.

Kolektívna pamäť má tiež významný vplyv na vnímanie a formovanie identity jednotlivcov. Kolektívna pamäť zahŕňa spoločné historické udalosti, kultúrne symboly a tradície, ktoré môžu ovplyvňovať vnímanie a vzťah Slovákov k Prahe. Napríklad romantická predstava Prahy ako „matky miest“ a obdiv voči jej historickému významu môže byť odvodená zo spoločnej pamäte a kultúrnych referencií, ktoré sú súčasťou slovenskej kultúry a kolektívnej identity.

Podľa výpovedí z rozhovorov sa ukázalo, že Slováci v Prahe nevnímajú seba samých ani ako menšinu, ani ako komunitu. Majú skôr tendenciu vnímať svoju identitu na individuálnej úrovni a cítia sa súčasťou širšieho spoločenstva bez ohľadu na národnosť. Môže to súvisieť s individualizmom a globalizáciou v súčasnej spoločnosti, ktoré vedú k preferencii individuálnych

identít pred národnou identitou. U narátorov z obdobia normalizácie tento fakt pripisujem prirodzene existencii jedného štátu. U narátorov súčasných slovenských študentov je tento postoj zrejme spôsobený prítomnosťou českého jazyka v popkultúre.

Na základe uvedených citácií je možné dospieť k záveru, že i napriek politickému rozdeleniu Československa na Slovensko a Česko v roku 1993, kultúrne hranice medzi týmito dvoma krajinami nezanikli. Slovenskí občania majú blízke vzťahy s českou kultúrou a jazykom, ktoré pretrvávajú aj po rozdelení.

Na základe výskumu som vyhodnotila niekoľko bodov, ktoré vyhodnocujú názory na české univerzity pretrvávajúce u Slovákov všetkých generácií. Praha poskytovala a stále poskytuje možnosti študovať obory, ktoré nie sú dostupné na Slovensku. Mnohí slovenskí študenti sa rozhodli pre štúdium v Prahe, pretože tam našli vzdelávacie programy a odbory, ktoré boli zaujímavé a neexistovali na Slovensku. Okrem toho, pražské univerzity majú dlhú tradíciu a sú považované za prestížne, čo môže ovplyvniť rozhodnutie slovenských študentov.

Existuje tiež silné povedomie o kvalite pražských univerzít a presvedčenie, že štúdium v Prahe ponúka lepšie kariérne možnosti. Toto povedomie a prestíž pražských univerzít motivujú slovenských študentov hľadať študijné príležitosti práve v Prahe, kde sa očakáva lepšie uplatnenie po ukončení štúdia.

Okrem týchto faktorov je Praha ako kultúrna metropola strednej Európy príťažlivým miestom pre študentov z celého sveta. Slováci, ktorí sa rozhodnú študovať v Prahe, majú príležitosť rozvíjať sa v bohatom kultúrnom prostredí a byť v kontakte s rôznymi kultúrami a perspektívami.

Vo svojej anotácii sa zmieňujem o tom, ako som pracovala s predpokladom, že Slováci prichádzali do Prahy kvôli finančnému prílepeniu. To však nebolo dôvodom, prečo prichádzali do Prahy narátori z tejto vzorky. Ako už bolo spomenuté, hlavným motívom príchodu bolo štúdium na univerzite, no po príchode nachádzali okrem vzdelania a nových možností aj anonymitu a s ňou spojenú aj slobodu prejaviť vlastnú identitu a formovať ju.

Z rozhovorov vyplynula téma LGBTQ+ komunity, ktorá nachádza v Prahe miesto, kde môže prežívať svoju identitu bez obáv a diskriminácie. Anonymita a relatívna anonymita veľkomesta poskytovala Slovákom možnosti pre slobodné vyjadrovanie svojich názorov a hľadanie svojho náboženského presvedčenia.

Taktiež sa v rozhovoroch zmieňuje, že Praha sa stala útočiskom pre jednotlivcov a komunity, ktorí hľadajú porozumenie a podporujú liberálne myšlienky. Mesto privádza ľudí s rôznymi

perspektívami a životnými skúsenosťami, ktorí si tu môžu nájsť spoločenstvo a prostredie pre slobodný a otvorený spoločenský diskurz, nehľadiac na obdobie, v ktorom narátori študovali.

V texte sa tiež diskutuje aj o vnímaní viery v Česku a na Slovensku. Narátori zaznamenaní vo výskume opisujú, že v Česku vnímajú svoju vieru ako súčasť svojej identity a majú dôveru v to, že ich okolie ju berie vážne a rešpektuje. Vyzdvihujú otvorenosť a toleranciu voči rôznym náboženským presvedčeniam v Česku, pričom sa kladie dôraz na vnímanie viery na Slovensku s negatívnym podtónom.

Na základe výpovedí narátorov a skúseností slovenských študentov v Prahe je možné povedať, že proces adaptácie sa v prípade tejto skupiny javí ako pomerne rýchly a pozitívny. Jazyková blízkosť medzi slovenským a českým jazykom im uľahčuje komunikáciu a porozumenie českej kultúre, čo prispieva k ich rýchlejšej integrácii do majoritnej spoločnosti.

Okrem jazykovej blízkosti je však dôležitý aj faktor ochoty a schopnosti začleniť sa do majoritnej spoločnosti. Slovenskí študenti preukazujú vysokú úroveň adaptability a aktívne sa zapájajú do rôznych aspektov života v Prahe, či už ide o akademické, kultúrne alebo spoločenské podujatia. Otvorené a inkluzívne prostredie im poskytuje príležitosti na budovanie sociálnych väzieb s českými spolužiakmi a získavanie nových skúseností.

Vnútoraná adaptácia medzi slovenskou a českou identitou je individuálna a závisí od každého jednotlivca. Skúsenosti narátorov naznačujú, že väčšina z nich mala pozitívne skúsenosti s adaptáciou a cítila sa prijatá a integrovaná v prostredí Prahy. Bez výrazného konfliktu medzi slovenskou a českou identitou mohli prežívať proces adaptácie ako prirodzený a priateľský. Ich skúsenosti sa týkajú prijatia českej identity a jazyka, čo im pomáhalo v ich osobnom a profesionálnom raste.

Celkovo možno povedať, že pre slovenských študentov v Prahe je adaptácia do majoritnej spoločnosti pomerne rýchla a pozitívna. Jazyková blízkosť, otvorenosť a inkluzívne prostredie sú faktory, ktoré prispievajú k ich úspešnej integrácii. Výpovede narátorov naznačujú, že väčšina z nich má pozitívne skúsenosti s adaptáciou a cíti sa súčasťou českej kultúry a spoločnosti.

Je potrebné dodať, že aj po častých otázkach, či má zmysel zaoberať sa Slováckmi v Prahe, môžem povedať áno. Odpoveď sa mi ukázala v procese hľadania narátorov a aj v čase interpretácie textov, ktoré mi boli poskytnuté. Aj keď sa mi dostávali reakcie, že Slováci v Prahe nie sú veľký hit, niektorí dokonca reagovali na tému práce s úsmevom, môžem s istotou povedať, že tie najzaujímavejšie veci sa dozvieme práve od tých, ktorí sa na prví pohľad javia celkom nenápadní.

Bibliografia

Literatúra

- RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. *Slováci v Praze*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011. 113 s. ISBN 978-80-87112-55-7.
- NOSKOVÁ, Helena. *Pražské ozvěny. Minulost a současnost Slováků v českých zemích*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2014. 199 s. ISBN 978-80-7285-178-2.
- NOSKOVÁ, Helena. *O původu Slováků v Čechách*. Praha: Trilabit, 2001. 242 s. ISBN 80-902681-1-0.
- MÜCKE, Pavel - VANĚK, Miroslav. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, Karolinum, 2011. 326 s. ISBN 978-80-246-2931-5.
- LONDÁKOVÁ, Elena. *Slovenská kultúra v rokoch 1968 – 1970*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2015. 303 s. ISBN 9788022414609.
- KOSATÍK, Pavel. *Slovensko 30 let poté*. Praha: Práh, 2022. 256 s. ISBN 978-80-7252-949-0.
- KOSATÍK, Pavel. *Slovenské století*. Praha: Torst, 2021. 408 s. ISBN 978-80-7215-686-3.
- KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 2011. 434 s. ISBN 978-80-7422-099-9.
- RYCHLÍK, Jan. *Česi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914 – 1992*. Praha: Vyšehrad, 2012. 677 s. ISBN 978-80-7429-133-3.
- DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969*. Praha: Doplněk, 2006. 440 s. ISBN 80-7239-204-2.
- SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědení o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 175 s. ISBN 978-80-7325-136-9.
- MLYNÁRIK, Ján. *Slovenskí študenti na Pražských vysokých školách*. Praha: Ipeľ, 2002. 283 s. ISBN : 80-901767-6-3
- TOKARCZUK, Olga. *Svůj vůz i pluh ved' přes kosti mrtvých*. Brno: Host, 2018. 264 s. ISBN 978-80-7294-392-0.
- TOKARCZUK, Olga. *Vnímavý vypravěč*. Brno: Host, 2022. 277 s. ISBN 978-80-275-1144-0.

SZCZYGIEŁ, Mariusz. *Láska nebeská*. Praha: Máj, 2012. 176 s. ISBN 978-80-7363-486-5.

GOGOLA, Weronika. *Ufo nad Bratislavou*. Žilina: Absynt. 2022, 256 s. ISBN 978-80-8203-404-5.

JANION, Maria. *Znepokojivé slovanství: Fantazmata literatury*. Praha: Herrmann & synové. 2023, 264 s. ISBN 978-80-87054-77-2.

Články

RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. Fenomén domova, In: *Folia ethnographica*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010, s. 3 – 11.

WAXMAN, Lisa. The coffee shop: social and physical factors influencing place attachment, In: *Journal of interior design* 31.3, 2006, s. 35 – 53.

YOW, Valerie. “Do I like them too much?”: Effects of the oral history interview on the interviewer and vice-versa, In: *The Oral history review*. Summer, 1997, vol. 24, No. 1, s. 55 – 79.

YOW, Valerie. Interviewing techniques and strategies, In: *The oral history reader*. Third edition. New York: Routledge, 2016. s. 153 – 178.

JANČÍK, Drahomír. Bludný kruh „zdokonalování plánovitého řízení“ československé ekonomiky (1978-1985). In PETRÁŠ, Jiří; SVOBODA, Libor. *Znormalizováno: Československo v letech 1978-1985*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020. ISBN 978-80-88292-75-3.

SLAVÍČEK, Jan. Slovensko „vykořisťované“, či „vykořisťující“? Komparace hospodářského a sociálního vývoje Slovenska a českých zemí v letech 1955 – 1983 optikou statistických pramenů. In PETRÁŠ, Jiří; SVOBODA, Libor. *Znormalizováno: Československo v letech 1978-1985*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020. ISBN 978-80-88292-75-3.

VALENTA, Ondřej. Cizinci v Praze: prostorové koncentrace Slováků, Ukrajinců a Vietnamců. In. *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha: Academia, 2012, s. 92 – 115.

Internetové zdroje

BARTLOVÁ, Milena. Malý, ale náš kolonialismus. In A2. [online]. [cit. 2023-06-14]. Dostupné z https://www.advojka.cz/archiv/2015/25%2F26/maly-ale-nas-kolonialismus?fbclid=IwAR3jfa4l4_wf6ujl5BRmiE9jcj0cMPaygAtGaYq9sthb79zHI_QM_zbfINg

ŽELINSKÝ, Dominik. Kolónia Felvidék? In Kapitál. [online]. 14. 12. 2021 [cit. 2023-06-14].
Dostupné z https://kapital-noviny.sk/kolonia-felvidek/fbclid=IwAR15kSh_2T7s_GL6rBUA9_fk32zcAPfRliEL13HEVp3ndJm_vMALXj5mGow

Kristove roky [online]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=AOEDIFjFINU>

Kvalifikačné práce

MAŤAŠKOVÁ, Martina. *Súčasní slovenskí migranti v Prahe (k procesom ich adaptácie)*. Nitra, 2014. Diplomová práca. Univerzita Konštantína filozofa, Filozofická fakulta. Katedra etnológie a folkloristiky. Vedúci práce Prof. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.

RULCOVÁ, Simona. *Proměna identity slovenské menšiny po roce 1989 – Sociální integrace v rámci České republiky*. Praha, 2015. Diplomová práca. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Ústav etnologie. Vedúci práce Prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.

Orálno-historické rozhovory

Rozhovor s Vojtechom Čelkom vedený Janou Oravcovou, 8.2. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Vojtechom Čelkom vedený Janou Oravcovou, 28.2. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Jessicou Horváthovou vedený Janou Oravcovou, 28.3. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Jessicou Horváthovou vedený Janou Oravcovou, 1.4. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Evou Chmelovou vedený Janou Oravcovou, 27.2. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Martinom Kormucíkom vedený Janou Oravcovou, 7.3. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Martinom Kormucíkom vedený Janou Oravcovou, 30.3. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Renátou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 18.3. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Martinom Balážom vedený Janou Oravcovou, 31.5. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Martinom Balážom vedený Janou Oravcovou, 2.6. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Tomášom Červeňom vedený Janou Oravcovou, 5.3. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Tomášom Červeňom vedený Janou Oravcovou, 28.3. 2023 v Prahe.

Rozhovor s Petrom Gubom vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor s Petrom Gubom vedený Janou Oravcovou, 18.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor s Terezou Homzovou vedený Janou Oravcovou, 4.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor s Terezou Homzovou vedený Janou Oravcovou, 14.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor so Samuelom Kislanom vedený Janou Oravcovou, 6.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor so Samuelom Kislanom vedený Janou Oravcovou, 20.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor s Paulínou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 9.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor s Paulínou Kubišovou vedený Janou Oravcovou, 28.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor so Zuzanou Podlesnou vedený Janou Oravcovou, 21.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor so Zuzanou Podlesnou vedený Janou Oravcovou, 31.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor s Klárou Slávikovou vedený Janou Oravcovou, 10.3. 2023 v Prahe.
Rozhovor s Klárou Slávikovou vedený Janou Oravcovou, 29.3. 2023 v Prahe.